

Agnieszka Zielińska*

Działalność wydawnicza Towarzystwa Miłośników Torunia

Publishing activities of the Friends of Toruń Society

Verlagsaktivitäten der Gesellschaft der Liebhaber Toruńs

Streszczenie. Artykuł przedstawia pełną działalność wydawniczą Towarzystwa Miłośników Torunia od początku jego istnienia w roku 1923 do roku 2022. Zostały w nim poruszone zagadnienia związane z wydawaniem czasopisma ciągłego „Rocznik Toruński”, serii wydawniczych, jak „Biblioteka ToMiTo”, ale także publikacji, z których szczególnie należy podkreślić wielotomowe wydawnictwo *Toruński Słownik Biograficzny*. ToMiTo jest też wydawcą różnego typu prac naukowych, jak i popularnonaukowych o tematyce toruńskiej, publikacji wspomnieniowych i okolicznościowych. Poprzez swoją działalność wydawniczą Towarzystwo upowszechnia i popularyzuje wiedzę na temat przeszłości Torunia.

Abstract. This article presents the full publishing activity of the Friends of Toruń Society from the beginning of its existence in 1923 until 2022.

* Agnieszka Zielińska – historyk, dr hab. nauk humanistycznych, prof. UMK, pracownik Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, pracownik Instytutu Historii i Archiwistyki UMK. Zainteresowania badawcze koncentruje wokół historii gospodarczej i społecznej XIX i XX w., a także demografii historycznej. Jest autorką dwóch monografii, licznych artykułów naukowych oraz współautorką podręczników szkolnych. ORCID: 0000-0003-1016-225X.

The content covers issues related to the publication of the continuous journal ‘Rocznik Toruński’ (Toruń Annual), publishing series such as the Biblioteka ToMiTo’ (ToMiTo Library), but also publications, of which the multi-volume ‘Toruński Słownik Biograficzny’ (Toruń Biographical Dictionary) is particularly noteworthy. ToMiTo is also a publisher of various types of scientific and popular papers on Toruń, as well as memoirs and commemorative publications. Through its publishing activity, the Society disseminates and popularizes knowledge about Toruń’s past.

Zusammenfassung. Der Beitrag stellt die gesamte Verlagstätigkeit der Gesellschaft der Toruń-Liebhaber von deren Gründung im Jahr 1923 bis 2022 vor. Darin wurden erörtert Fragen im Zusammenhang mit der Herausgabe des Periodikums „Rocznik Toruński“ (Thorner Jahrbuch), der Verlagsreihen wie „Biblioteka ToMiTo“ (ToMiTo-Bibliothek), aber auch Veröffentlichungen, wovon die mehrbändige Ausgabe von „Toruński Słownik Biograficzny“ (Thorner Biographisches Wörterbuch) als das bedeutendste zu nennen ist. ToMiTo ist außerdem Herausgeberin verschiedener Arten von wissenschaftlichen und populärwissenschaftlichen Veröffentlichungen über Toruń sowie von Erinnerungsliteratur und Veröffentlichungen aus besonderen Anlässen. Durch ihre Verlagstätigkeit verbreitet und popularisiert die Gesellschaft das Wissen über Toruńs Vergangenheit.

Słowa kluczowe: Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń, Rocznik Toruński, Toruński Słownik Biograficzny.

Keywords: Friends of Toruń Society, Toruń, Toruń Annual (Rocznik Toruński), Toruń Biographical Dictionary (Toruński Słownik Biograficzny).

Schlüsselwörter: Gesellschaft der Liebhaber Toruńs, Toruń, Rocznik Toruński, Toruński Słownik Biograficzny.

Towarzystwo Miłośników Torunia (ToMiTo) powstało 28 maja 1923 r. Jego koleje losu były skomplikowane. W okresie międzywojennym działalność zamarła w latach 1930–1937. Po reaktywacji w 1937 r. pod nazwą Towarzystwa Przyjaciół Torunia jego inicjatywy zostały przerwane wybuchem wojny. Towarzystwo odżyło dopiero w roku 1957 i nieprzerwanie trwa do dziś. Przez cały ten czas podejmowało rolę wydawcy, aby publikować różne prace.

Celem artykułu jest ukazanie działalności wydawniczej na przestrzeni lat, wskazanie na intensywność i różnorodność inicjatyw w tym zakresie. Interesujące jest także określenie tematyki, która była poruszana w kolejnych publikacjach. Zagadnienie to zostało przedstawione zarówno w ujęciu chronologicznym, jak i uwzględniającym podział problemowy. Zamierzeniem artykułu było przybliżenie wszystkich publikacji wydanych przez Towarzystwo Miłośników Torunia, także tych, które ukazały się w kooperacji z innymi wydawnictwami.

Już w 1923 r. podczas pierwszego zebrania Towarzystwa 7 czerwca tego roku powołano Sekcję Oświatowo-Prasową – miała ona za zadanie organizować wykłady, zbierać źródła do dziejów miasta, publikować artykuły w miejscowej prasie i „Tygodniku Toruńskim”, rozpocząć prace nad własnym wydawnictwem, organizować i szkolić przewodników. Jej przewodniczącym został Otton Steinborn, członkami zaś byli: Eugeniusz Baliński, Alfred Krzyżanowski, Zygmunt Mocarski, Stefan Pieniążek, Feliks Przyjemski, Marian Sydow. Sekcja ta redagowała nieurzędową część „Tygodnika Toruńskiego” i jej członkowie zamieszczali tam swoje artykuły¹. Na zebraniu Zarządu ToMiTo 2 grudnia 1924 r. została powołana Sekcja Prasowa, którą prowadzili Eugeniusz Gros, Stanisław Tync i dyrektor Książnicy Zygmunt Mocarski. Jej celem było dalsze współredagowanie „Tygodnika Toruńskiego”, a także przygotowywanie odbitek wybranych artykułów i ich rozpowszechnianie. Należy się domyślać, że Sekcja ta została wyodrębniona z powstałej w 1923 r. Sekcji Oświatowo-Prasowej². 21 lutego 1925 r. została utworzona Sekcja Wydawnicza w tym samym składzie co dotychczasowa Sekcja Prasowa. Sądzić więc należy, że była to raczej tylko zmiana nazwy. Jej celem

¹ „Słowo Pomorskie”, nr 128, 8 czerwca 1923, s. 4.

² „Tygodnik Toruński”, nr 49, 6 grudnia 1924, R. 1, s. 4.

miało być wydawanie publikacji dotyczących przeszłości i teraźniejszości Torunia. Członkowie Sekcji mieli za zadanie sporządzić listę osób, które mogłyby pisać o Toruniu. Chciano także stworzyć bibliografię wszystkich artykułów o Toruniu, również tych, które dotychczas zostały opublikowane w „Słowie Pomorskim” i „Głosie Robotnika”, i wydawać własne czasopismo o nazwie „Rocznik Toruński”. Już wówczas taka myśl się pojawiła, jednak w owym okresie nie została zrealizowana. Do tego czasu Sekcja miała zajmować się różnymi formami popularyzacji wiadomości o przeszłości i teraźniejszości Torunia w prasie miejscowej i zamiejscowej, np. w „Tygodniku Toruńskim”, „Słowie Pomorskim”, „Głosie Robotnika”. Miała także pobudzać uczonych spoza Torunia i ułatwiać im prace nad historią miasta. Wybrano też zarząd Sekcji Wydawniczej w osobach: Zygmund Mocarski jako przewodniczący, Stanisław Tync i Marian Sydow³. Planowano także powtórnie przedruk wybranych artykułów z „Tygodnika Toruńskiego” i puszczenia ich w obieg księgarski jako wydawnictwa ToMiTo. Miało to być rozwiązanie tymczasowe do czasu wydawania własnego czasopisma. W ramach tej działalności Sekcji Wydawniczej ukazało się drukiem kilka pozycji pod wspólną nazwą „Biblioteczka Toruńska”. Było to 5 tomików odbitek artykułów z „Tygodnika Toruńskiego”:

– nr 1, 1925 r. – Stanisława Tynca *Toruński ojciec zadżumionych* – była to opowieść o epidemii cholery z 1708 r. i tragedii rodziny pastora Krzysztofa Rackiego;

– nr 2, 1926 r. – Janusza Królikowskiego *Polska Wystawa Rolnicza i Przemysłowa w Toruniu z roku 1874* – nawiązywał tu do Pomorskiej Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w Grudziądzu, która odbyła się już w wolnej Polsce, omówił też katalog wystawy;

– nr 3, 1926 r. – Józefa Ruchniewicza *Toruń w życiu Chopina*. Autor omówił pobyt Chopina w Toruniu, który jako piętnastoletni chłopak przebywał na wakacjach w majątku rodziców jego szkolnego kolegi w Szafarni i odwiedził gród Kopernika. Książeczka podzielona została na trzy rozdziały: „Chopin w Toruniu”, „Chopin a Linde”, „Skarbek a Chopin”;

³ „Słowo Pomorskie”, nr 108, 10 czerwca 1928, s. 9.

– nr 4, 1926 r. – Bolesława Redigera *Jan Matejko w Toruniu*. Praca została przygotowana na podstawie czasopism toruńskich (zarówno polskich, jak i niemieckich) z 1877 r. Matejko przebywał w Toruniu trzy dni od 8 do 10 października 1877 r.;

– nr 5, 1927 r. – ilustrowany artykuł Stanisława Dąbrowskiego *Dawne kołatki toruńskie*⁴.

Po reaktywacji ToMiTo w 1937 r. kwestiami wydawniczymi miała zająć się Komisja Historyczna połączona następnie z Komisją Ochrony Zabytków. Nie wiadomo nic na temat jakichkolwiek publikacji, które ukazałyby się w tym okresie. Działania tej Komisji, nazywanej też czasem Sekcją, skupiały się raczej na inicjatywach związanych z ochroną zabytków Torunia lub organizacją odczytów⁵. W powojennej historii Towarzystwa Miłośników Torunia działalność taka była kontynuowana dopiero od 1962 r., kiedy została powołana Sekcja Wydawnicza.

Początkowo działalność wydawnicza ToMiTo była dość uboga, lecz w miarę upływu czasu intensyfikowała się. W 1961 r. została wydana pierwsza i jak się okazało ostatnia pozycja z serii „Teki Towarzystwa Miłośników Torunia” autorstwa Wandy Tomaszewskiej⁶. W roku 1962 ToMiTo wydało informator pt. *Toruń* wraz ze streszczeniem po francusku i ilustrowany folder wielojęzyczny o tym samym tytule⁷. W 1966 r. z okazji 500-setnej rocznicy II pokoju toruńskiego została wydana publikacja okolicznościowa⁸. W 1970 r. ukazała się praca na temat życia artystycznego i teatralnego w Toruniu⁹. W 1972 r. został wydany kolorowy folder poświęcony Mikołajowi Kopernikowi, co było związane z jubileuszem kopernikowskim w 1973 r.¹⁰ Folder ten ukazał się w sześciu językach – polskim, angielskim, niemieckim, francuskim, rosyjskim i esperanto.

⁴ „Tygodnik Toruński”, nr 9, 28 lutego 1925, R. 2, s. 2.

⁵ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Pomorski Urząd Wojewódzki, Wydział Społeczno-Polityczny, 4/2109, karta 1, 8–12.

⁶ W. Tomaszewska, *Toruń w drzeworycie*, seria: Teki Towarzystwa Miłośników Torunia, Toruń 1961.

⁷ *Toruń. Informator*, Prezydium MRN, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 1962; *Toruń*, Towarzystwa Miłośników Torunia, Toruń 1962.

⁸ E. Buczyński, *II pokój toruński (1466–1966)*, Toruń 1966.

⁹ *50 lat sceny toruńskiej*, red. A. Tujakowski, Toruń 1970.

¹⁰ C. Iwaniszewska, *Mikołaj Kopernik Toruńczyk*, Toruń 1972 (folder).

W tym samym roku wydana została także pierwsza i ostatnia pozycja z zainicjowanej serii: „Biblioteczka Rocznika Toruńskiego”¹¹. W latach 1967–1974 ToMiTo wydawało *Toruński Informator Fotograficzny*. Była to swoista kronika zarówno życia codziennego w mieście, jak i ważnych wydarzeń. W 1979 r. ToMiTo wraz z Wydziałem Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego w Toruniu było wydawcą katalogu wystawy poświęconej tematyce dziecięcej¹². W 1989 r. powrócono do zarzuconego w 1973 r. projektu wydawania „Biblioteczki Towarzystwa Miłośników Torunia”. We współpracy z Toruńskim Towarzystwem Kultury już w pierwszych dwóch latach zostały wydane publikacje przybliżające czytelnikowi ciekawe toruńskie tematy¹³. Członkowie ToMiTo wydawali także publikacje w serii „Biblioteczka Toruńskiego Towarzystwa Kultury”. Działo się tak, ponieważ od 1980 do 1992 r. Towarzystwo Miłośników Torunia i Toruńskie Towarzystwo Kultury funkcjonowały jako jednostki sfederowane. W 1992 r. została opublikowana przez ToMiTo praca poświęcona Waldemarowi Szwiecowi¹⁴. Rok później ukazał się folder o Toruniu redagowany przez Tadeusza Zakrzewskiego¹⁵. Wspomnieć tu należy także książkę Karoli Ciesielskiej, która została dedykowana Towarzystwu Miłośników Torunia w jego 75. rocznicę powstania¹⁶. W 1998 r. Karola Ciesielska napisała też bardzo ważną dla ToMiTo książkę, w której szczegółowo omówiła działalność Towarzystwa, począwszy od jego

¹¹ J. Przybyłowa, *Toruń w opisach literackich. Głosy wieków*, nr 1, „Biblioteczka Rocznika Toruńskiego”, Poznań–Toruń 1972.

¹² *Tematyka dziecięca w medalierstwie. Wystawa z okazji Międzynarodowego Roku Dziecka*, maj 1979 (katalog wystawy), red. J. Krzymuska, Toruń 1979.

¹³ T. Zakrzewski, *Flisak toruński: projekty, realizacja, historia studzienki-pomnika*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 1, Toruń 1989; B. Dybaś, K. Walczak, *Toruńska przeprawa i mosty na Wiśle*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 2, Toruń 1989; C. Iwaniszewska, *Obserwatorium Astronomiczne UMK*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 3, Toruń 1989; R. Sudziński, *Stare Miasto w Toruniu. Informator turystyczny*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 4, Toruń 1990.

¹⁴ S. H. Zawadzki, *U boku „Ponurego”. Toruńczyk Waldemar Szwiec ps. „Robot” – bohater Kielecczynny*, Toruń 1992.

¹⁵ *Toruń – folder o Toruniu*, red. T. Zakrzewski, Toruń 1993.

¹⁶ K. Ciesielska, *Herb, pieczęcie i barwy Torunia*, „Biblioteczka Toruńskiego Towarzystwa Kultury”, Toruń 1998.

założenia w 1923 r. Publikacja ta jest bardzo interesująca, napisana na podstawie różnorodnego materiału źródłowego, opatrzona licznymi fotografiami. Na jej końcu znajdziemy także spis członków Zarządu Towarzystwa Miłośników Torunia w latach 1823–1988, spis członków honorowych oraz spis osób, które otrzymały Złote Astrolabium, czyli honorowe wyróżnienie Towarzystwa¹⁷. W 1999 r. została wydana publikacja zawierająca materiały z sesji naukowej, a poświęcona Zamkowi Dybowskiemu, jego historii i archeologii. Była ona dedykowana pamięci zasłużonego dla Torunia historyka sztuki Ireneusza Sławińskiego¹⁸. Rok później ToMiTo wydało pozycję poświęconą Toruniowi jako ośrodkowi wymiaru sprawiedliwości. W książce tej znajduje się dziewięć artykułów będących pokłosiem konferencji naukowej, która odbyła się w Toruniu 24 maja 1999 r. W słowie wstępnym autorstwa prof. Mariana Filara czytamy: „Szczególnym walorem konferencji był jej integracyjny charakter. Wykorzystując wielki potencjał toruńskiego środowiska naukowego, opracowania na konferencję przygotowali zarówno wybitni historycy, jak i historycy prawa, prawnicy, teoretycy i praktycy oraz historycy sztuki i konserwatorzy zabytków. Tak dobrane grono autorów zapewnia kompleksowość spojrzenia na przedmiot rozważań, a to, przy tak przemyślanym zakresie konferencji, rzecz o wadze zasadniczej”¹⁹.

Z bardzo ważnych publikacji wielotomowych, wydanych przez Towarzystwo Miłośników Torunia, wymienić należy 8 tomów *Toruńskiego Słownika Biograficznego*. Powstawał on pod redakcją Krzysztofa Mikulskiego. Jego pierwszy tom ukazał się w 1998 r., a kolejne pojawiły się w latach: tom 2 – 2000, tom 3 – 2002, tom 4 – 2004, tom 5 – 2007, tom 6 – 2010, tom 7 – 2014, tom 8 – 2019. Jak czytamy we wstępie do pierwszego tomu: „Oddawany do Państwa rąk *Toruński Słownik Biograficzny* jest wyrazem naszego hołdu składanego miastu o długiej i przebogatej historii, którego dzieje pozostają w znacznej mierze anonimowe. [...] Pragniemy nadać naszemu *Słownikowi* wyraźnie toruńskie

¹⁷ K. Ciesielska, *Towarzystwo Miłośników Torunia. 75 lat pracy dla miasta*, Toruń 1998.

¹⁸ *Zamek Dybowski. Archeologia, historia, przyszłość. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej 10 września 1999 roku w Toruniu z okazji Dni Dziedzictwa Europejskiego*, red. L. Grzeszkiewicz-Kotłowska, L. Kotłowski, T. Zakrzewski, Toruń 1999.

¹⁹ *Toruń jako ośrodek wymiaru sprawiedliwości w przeszłości i współcześnie. Materiały z konferencji naukowej 24.05.1999*, red. T. Zakrzewski, Toruń 2000.

piętno – ma on wskazywać przede wszystkim na związek osób z tym określonym miejscem na mapie. [...] Zespół redakcyjny stawia sobie za cel umieszczenie w *Słowniku* wszystkich znaczących postaci związanych z przeszłością Torunia – bez względu na pochodzenie etniczne i wyznawaną religię. Historia czyni wszystkich równymi sobie – wszyscy podlegają jednakowej ocenie przyszlých pokoleń²⁰. Towarzystwo Miłośników Torunia jest również wydawcą dwóch tomów *Herbarza patrycjatu toruńskiego* autorstwa Krzysztofa Mikulskiego i Krzysztofa Kopińskiego. Tom pierwszy został wydany wraz z Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora” (TNOiK). Dwaj naukowcy z Instytutu Historii i Archiwistyki UMK dzielą się w tych publikacjach wynikami swoich wieloletnich badań genealogicznych, dotyczących najważniejszych rodzin średniowiecznego Torunia²¹. W obu tomach znajdują się biogramy wybitnych rodzin toruńskich. Uzupełniają je tablice genealogiczne oraz herby.

Pojawiały się też i nieco mniejsze, ale bardzo interesujące publikacje. W 2001 r. ukazał się katalog wystawy poświęconej polskiej pocztówce patriotycznej autorstwa Tadeusza Zakrzewskiego²². W 2005 r. została wydana bardzo cenna publikacja poświęcona toruńskiemu Podgórzowi²³. Karola Ciesielska omówiła w niej dzieje dawnego Podgórza, a Tadeusz Zakrzewski przedstawił dawny Podgórz i Podgórzeńców w sztuce i dokumentacji fotograficznej. Z okazji istnienia 460. lat Podgórza powstała kolejna publikacja będąca niejako kontynuacją tej pierwszej. Składa się ona z tekstów, których część była wygłoszona przez autorów podczas konferencji 8 października 2015 r. w podgórskim „Domu Muz”²⁴. W 2007 r. Eugeniusz Gąsiorowski opublikował pracę poświęconą średniowiecznym obwarowaniom Torunia²⁵. Omówił drewniano-ziemne obwarowania miasta, mury miejskie, ale także fosy, baszty,

²⁰ K. Mikulski, *Wstęp*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, t. 1, Toruń 1998, s. 5.

²¹ K. Mikulski, K. Kopiński, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, t. 1, Toruń 2008; K. Mikulski, K. Kopiński, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, t. 2, Toruń 2015.

²² T. Zakrzewski, *Wśród dokumentów życia społecznego i kulturalnego. Polska pocztówka patriotyczna do roku 1939. Katalog wystawy zbioru tematycznego*, Toruń 2001.

²³ K. Ciesielska, T. Zakrzewski, *450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005*, Toruń 2005.

²⁴ *460 lat Podgórza 1555–2015*, red. K. Mikulski, Toruń 2017.

²⁵ E. Gąsiorowski, *Średniowieczne obwarowania Torunia*, Toruń 2007.

bramy, barbakany oraz zamek krzyżacki. W 2008 r. Karola Ciesielska wydała nakładem ToMiTo i TNOiK-u pięknie przygotowaną pozycję poświęconą przywilejom lokacyjnym Torunia²⁶. Jako efekt kooperacji Wydawnictwa Towarzystwa Miłośników Torunia i Wydawnictwa Adam Marszałek wyszedł także cykl książeczek poświęconych toruńskim nekropoliom. Bogato ilustrowane publikacje zostały poświęcone cmentarzowi św. Jerzego, cmentarzowi garnizonowemu, cmentarzowi żydowskiemu oraz cmentarzowi św. Jakuba i innym chrześcijańskim cmentarzom nowomiejskim. W opracowaniach tych umieszczono również krótkie biogramy wybitnych mieszkańców Torunia pochowanych na powyższych cmentarzach, współczesne fotografie nekropolii i najciekawszych nagrobków, a nawet rysunkową dokumentację z prac wykopaliskowych²⁷. W 2012 r. ukazała się niezwykle interesująca pozycja dotycząca historii Parku Miejskiego w Toruniu w latach 1817/1818–1939²⁸. „Książka jest niewątpliwie jedną z cenniejszych publikacji poszerzających naszą wiedzę o dziejach parku miejskiego. Wpisuje się ona w społeczne zainteresowanie Bydgoskim Przedmieściem, jakie w ostatnich latach zaowocowało wzmożoną ochroną konserwatorską czy działaniami lokalnych stowarzyszeń na rzecz zachowania dziedzictwa materialnego tej dzielnicy Torunia”²⁹. Krzysztof Mikulski jest autorem bogato ilustrowanej publikacji na temat tarcz herbowych rodzin patrycjuszowskich, które z polecenia rady toruńskiej w 1596 r. zostały zawieszane w kościele Najświętszej Marii Panny w Toruniu³⁰. „Publikacja składa się z obszernego rozdziału wstępnego, podzielonego na dziesięć krótkich, lecz szczegółowych podrozdziałów wprowadzających do

²⁶ K. Ciesielska, *Przywileje lokacyjne Torunia*, Toruń 2008.

²⁷ *Cmentarz św. Jerzego*, red. B. Dybaś, Toruń 2006; *Cmentarz garnizonowy w Toruniu*, red. M. Niedzielska, Toruń 2007; *Cmentarz św. Jakuba i inne cmentarze nowomiejskie*, red. K. Mikulski, Toruń 2010; M. Niedzielska, *Cmentarz żydowski*, Toruń 2010.

²⁸ B. Drzewiecki, K. Pękacka-Falkowska, *Historia Parku Miejskiego (1817/1818–1939)*, Toruń 2012.

²⁹ P. Birecki, (rec.) *Bartosz Drzewiecki, Katarzyna Pękacka-Falkowska, Historia parku miejskiego w Toruniu (1817/1818–1939)*, Toruń 2012, ss. 260, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 290.

³⁰ K. Mikulski, *Tarcze herbowe z Kościoła Mariackiego w Toruniu*, seria: „Szlachta i ziemiaństwo na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej”, Warszawa 2015.

podjętej tematyki badawczej i wyjaśniających specyfikę pracy heraldyka w Toruniu. Znalazły się tam także opisy stu herbów znajdujących się w kościele pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Toruniu. We wstępie autor przedstawił też stan badań nad toruńskimi herbami i zwrócił uwagę na status kościoła Mariackiego w średniowiecznym i wczesnonowożytnym Toruniu³¹. Publikacja ta była współwydawana przez Towarzystwo Miłośników Torunia, Polskie Towarzystwo Historyczne oraz Wydawnictwo DiG. ToMiTo wydało także monografię Teresy i Jacka Tylickich³². „Poświęcona jest imponującej kolekcji map, planów i widoków architektonicznych zgromadzonych przez toruńskiego pastora Johanna Jacoba Haselaua. Szczególne zainteresowanie autorów tej książki budzą rysunki obiektów usytuowanych w ówczesnym Toruniu [...] Książka ta cieszy wszystkich miłośników dawnego Torunia, dając im obraz osiemnastowiecznego miasta, a ma przy tym nieprzemijający walor naukowy, wyjaśniając i porządkując wiele spraw dotyczących toruńskiej ikonografii”³³. Nakładem ToMiTo ukazała się również książka Bartłomieja Łyczaka poświęcona toruńskiemu złotnikowi z pierwszej połowy XVIII w.³⁴ Autor omówił w niej nie tylko biografię Georga Vicka, lecz także jego dorobek. Zawarł tam także katalog jego dzieł. W 2019 r. nakładem ToMiTo ukazała się monografia Arkadiusza Bożejewicza poświęcona oblężeniom Torunia w XVII i XVIII w. Na podstawie szczegółowych kwerend źródłowych powstała praca ukazująca opisy oblężeń wraz z analizą liczebności składu wojsk, zawierająca sylwetki dowódców, wnosząca wiele nowych ustaleń do dotychczasowej wiedzy historycznej. Publikacja jest wzbogacona grafikami i reprodukcjami planów

³¹ W. Duży, (rec.) *Krzysztof Mikulski, Tarcze herbowe z Kościoła Mariackiego w Toruniu, seria: Szlachta i ziemiaństwo na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, Warszawa 2015, Wydawnictwo DiG, ss. 252, ISBN 978-83-7181-893-6, „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 349.*

³² T. Tylicka, J. Tylicki, *Thorunensia i inne rysunki z XVIII-wiecznej kolekcji pastora Jana Jakuba Haselaua, Toruń 2016.*

³³ J. Dygdała, (rec.) *Teresa Tylicka, Jacek Tylicki, Thorunensia i inne rysunki z XVIII-wiecznej kolekcji pastora Jana Jakuba Haselaua, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2016, ss. 259, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 341, 344.*

³⁴ B. Łyczak, *Georg Vick – toruński złotnik pierwszej połowy XVIII wieku, Toruń 2017.*

historycznych³⁵. W tym samym roku ToMiTo było także współwydawcą wraz z Książnicą Kopernikańską książki Katarzyny Tomkowiak na temat toruńskich bibliotek w okresie międzywojennym³⁶. W monografii znalazł się szczegółowy opis nie tylko historii Książnicy Miejskiej, lecz także wielu innych mniejszych placówek bibliotecznych. W pracy autorka przybliżyła również postać Zygmunta Mocarskiego – dyrektora Książnicy z lat 1923–1939 oraz wielu innych ważnych bibliotekarzy toruńskich. W 2020 r. ToMiTo było wraz z Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu współwydawcą monografii Michała Targowskiego poświęconej Olendrom z Wielkiej Nieszawki i okolic³⁷. Publikacja oparta jest na licznych źródłach historycznych, między innymi księgach sądowych, lustracjach, wilkierzach, korespondencji, co pozwoliło autorowi omówić rozwój osadnictwa olenderskiego na tym terenie, a także ustrój, organizację i funkcjonowanie wsi olenderskich, strukturę społeczną czy działalność gospodarczą. W tym samym roku ToMiTo wydało drukiem oryginalną i pełną wersję rozprawy doktorskiej Tadeusza Zakrzewskiego, wielkiego miłośnika Torunia, wielbiciela książek, wieloletniego członka ToMiTo i redaktora naczelnego „Rocznika Toruńskiego” w latach 1975–1994. Dysertacja ta została obroniona w 1976 r. na ówczesnym Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu³⁸. Do najnowszych publikacji wydanych przez Towarzystwo należy książka Krystyny Sulkowskiej-Tuszyńskiej. Ta bogato ilustrowana, zaopatrzona w dokumentację fotograficzną, ponad 300-stronicowa rozprawa jest zapisem efektów działań ośmiomiesięcznych sezonów badawczych ekspedycji Instytutu Archeologii UMK zwanej Jakubową. Ekspedycja ta prowadziła badania archeologiczno-architektoniczne w toruńskim kościele św. Jakuba oraz na okalającym go terenie. Monografia podejmuje między innymi

³⁵ A. Bożejewicz, „Wierność i stałość w ogniu wypróbowana...” *Oblężenia Torunia w XVII i XVIII wieku*, ilustracje i plany M. Sobiech, Toruń 2019.

³⁶ K. Tomkowiak, *Biblioteki w Toruniu i Podgórzu w latach 1920–1939*, Toruń 2019.

³⁷ M. Targowski, *Olendrzy z Wielkiej Nieszawki i okolic. Studium z dziejów osadnictwa olenderskiego w starostwie Dybowskim w XVII–XVIII wieku*, Toruń 2020.

³⁸ T. Zakrzewski, *Polskie instytucje i organizacje w Toruniu pod zaborem pruskim (1815–1894)*, słowo wstępne, opracowanie tekstu i indeks J. Kłaczkow, J. Milz-Kłaczkow, Toruń 2020.

zagadnienia dotyczące charakterystyki bryły, stratygrafii (zespołów i kompleksów nawarstwień wokół kościoła), analizy architektury, wyniki badań cmentarza i prób rekonstrukcji pochówku, a także analizę odkrytych elementów kultury materialnej³⁹. Inną publikacją wydaną w 2022 r. jest książka Włodzimierza Deczyńskiego poruszająca kwestie nazewnictwa ulic Torunia w latach 1920–1939. Książka ta wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach nad Toruniem. Autor pochylił się nad przemianowaniem ulic Torunia po przejęciu miasta przez polską administrację w 1920 r. Przybliżył czytelnikom nazewnictwo dróg, ulic i placów Torunia w okresie międzywojennym. Doprowadził to zagadnienie do końca, omawiając germanizację nazw ulic miasta jesienią 1939 r. Ta pięknie wydana publikacja została zaopatrzona w niezbędne aneksy, jest bogato ilustrowana i w załącznikach posiada pięć map historycznych⁴⁰. Kolejną ciekawą publikacją wydaną w 2022 r. przez ToMiTo oraz Muzeum Okręgowe w Toruniu była książka poświęcona wieży ratusza staromiejskiego w Toruniu. Jak dowiadujemy się ze wstępu: „Prezentowana książka podzielona została na cztery rozdziały poprzedzone wstępem zawierającym omówienie stanu badań. Rozdział pierwszy jest przedstawieniem opisu obecnego stanu wieży. Drugi poświęcono historii obiektu na tle przekształceń całego ratusza. Kolejne dwa dotyczą już bezpośrednio badań architektonicznych, uwzględniających analizę strukturalną i rozwarstwienie chronologiczne z próbą rekonstrukcji wieży w poszczególnych przedziałach czasowych”⁴¹. Nakładem Muzeum Etnograficznego w Toruniu oraz Towarzystwa Miłośników Torunia jako współwydawcy ukazała się interesująca pozycja na temat wiatraka koźlaka w Chrośnie. Autorzy tej publikacji opowiadają o dziejach wiatraka, a także o wiatraku w narracjach wspomnieniowych. Poruszają też problematykę konserwatorską, omawiają badania architektoniczne i dendrochronologiczne oraz ich wyniki⁴².

³⁹ K. Sulkowska-Tuszyńska, *Kościół św. Jakuba w Toruniu. Historia w ziemi zapisana*, Toruń 2022.

⁴⁰ W. I. Deczyński, *Nazewnictwo ulic miasta Torunia w latach 1920–1939*, Toruń 2022.

⁴¹ M. Prarat, U. Schaaf, *Wieża Ratusza Staromiejskiego w Toruniu. Historia budowlana od XIII do XXI wieku w świetle badań architektonicznych*, Toruń 2022, s. 16.

⁴² *Wiatrak koźlak w Chrośnie z końca lat 60. XVIII w. Jego dzieje i problematyka konserwatorska*, red. M. Prarat, Toruń 2022.

W ostatnich latach Towarzystwo Miłośników Torunia wydawało chętnie czytane przez mieszkańców Torunia wspomnienia, dzienniki i korespondencję. W 2009 r. ukazały się opatrzone wstępem, opracowane i zredagowane listy toruńskiego urbanisty Ignacego Felicjana Tłoczka do Zefiryra Jędrzyńskiego⁴³. Publikacja została współwydana przez ToMiTo i Wydawnictwo Adam Marszałek. Redaktor Jędrzyński stwierdza, że profesor Ignacy Tłoczek miał „niekłamany sentyment do Torunia. Świadczy o tym lektura zebranych przez niego i wydrukowanych w książce listów, w których uczoney wspomina, że kilkuletni pobyt w Toruniu należał do najmiłszych w jego życiu”⁴⁴. Niezwykle ciekawa jest książka autorstwa Zefiryra Jędrzyńskiego wydana w 2012 r. przez ToMiTo oraz Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki czasu” w Toruniu, a poświęcona powiązaniom laureatki Nagrody Nobla Wisławy Szymborskiej z Toruniem⁴⁵. Dzięki tej publikacji możemy zapoznać się z listami Wisławy Szymborskiej do Tadeusza Zakrzewskiego, toruńskiego działacza społecznego i bibliofila, autora cennych publikacji o Toruniu. Tę niezwykłą korespondencję tworzą stare widokówki i listy własnoręcznie przez oboje autorów zdobione wycinkami z gazet i naklejkami. Książka jest bogato ilustrowana faksymiliami tejże korespondencji. Do najbardziej poczytnych publikacji należała wspomnieniowa pozycja autorstwa Cecylii Łubieńskiej-Iwaniszewskiej⁴⁶. „Autorce udało się opisać nie tylko początki uczelni, ale też uchwycić wyjątkową atmosferę pierwszych lat oraz niespotykaną zażyłość istniejącą pomiędzy studentami i profesorami. Wspomnienia o profesorach – mistrzach i nauczy-

⁴³ I. F. Tłoczek, *Węzeł gordyjski w Toruniu. Toruń i region Kujaw i Pomorza w publikacjach z lat 1969–1981 w „Gazecie Pomorskiej” i w „Nowościach”. Listy Ignacego F. Tłoczka z lat 1961–1981 do Zefiryra Jędrzyńskiego*, wstęp i red. Z. Jędrzyński, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2009.

⁴⁴ R. Sudziński, (rec.) *Ignacy Felicjan Tłoczek, Węzeł gordyjski w Toruniu. Toruń i region Kujaw i Pomorza w publikacjach z lat 1969–1981 w „Gazecie Pomorskiej” i w „Nowościach”. Listy Ignacego F. Tłoczka z lat 1961–1981 do Zefiryra Jędrzyńskiego*, wstęp i red. Zefiryra Jędrzyński, seria: *Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009*, ss. 255, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 287.

⁴⁵ Z. Jędrzyński, *Karteczki własnego wyrobu. Listy Wisławy Szymborskiej do Tadeusza Zakrzewskiego w Toruniu*, Toruń 2012.

⁴⁶ C. Łubieńska-Iwaniszewska, *Wspomnienia o moim uniwersytecie*, Toruń 2014.

cielach – przeplatają się ze wzmiankami o niemal zapomnianych dziś pracownikach administracji i obsługi: kierowniczkach dziekanatów, mechanikach, drukarzach, portierach czy palaczach. [...] Książka to również podróż po przestrzeni UMK pierwszych lat: budynkach i «zamiejscowych» posiadłościach. [...] Przede wszystkim jednak jest to opowieść o Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym i jego barwnych, choć niepozabawionych trudności początkach⁴⁷. Na uwagę zasługują także wspomnienia Zefiryńna Jędrzyńskiego⁴⁸. „Omawiany tu tekst przez dominującą w nim perspektywę kronikarską jest ważnym dokumentem czasów trudnych wyborów i skomplikowanych strategii życiowych, w których dopełniał się los autora i jakże wielu z jego pokolenia. Tekst ten ukazuje go w obrębie i na tle przeobrażających się stanów rzeczy w kolejnych dziesięcioleciach okresu po II wojnie światowej, wśród których wyrastał i dojrzewał do nowego usytuowania społecznego oraz do pełnienia ról obarczonych odpowiedzialnością za to, co się czyniło i czego się nie czyniło⁴⁹”.

W 2016 r. ukazały się opatrzone licznymi fotografiami i faksymiliami wspomnienia Michała E. Staśkiewicza, zasłużonego animatora kultury⁵⁰. Wielkim powodzeniem cieszyły się także dzienniki Eugeniusza Przybyła współwydawane z Polskim Towarzystwem Historycznym⁵¹. Są to dzienniki toruńskiego bibliofila i malarza, które prowadził on w okresie okupacji niemieckiej w czasie drugiej wojny światowej oraz tuż po odzyskaniu niepodległości. Z cyklu wspomnień w 2022 r. została

⁴⁷ A. Supruniuk, (rec.) *Cecylia Łubieńska-Iwaniszewska, Wspomnienia o moim uniwersytecie, Wydawnictwo ToMiTo, Toruń 2014, ss. 261, il., „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 314–315.*

⁴⁸ Z. Jędrzyński, *Było jak było. O młodości, redagowaniu „Nowości”, „Gazety Pomorskiej”, polityce i przyjaźni*, Toruń 2015.

⁴⁹ Cz. Niedzielski, (rec.) *Zefyrin Jędrzyński, Było jak było. O młodości, redagowaniu „Nowości”, „Gazety Pomorskiej”, polityce i przyjaźni*, ToMiTo, Toruń 2015, ss. 392, il., „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 341.

⁵⁰ M. E. Staśkiewicz, *Bez kolorów i egzaltacji: wspomnienia animatora kultury w Piotrkowie Trybunalskim, na Śląsku i w Toruniu*, Toruń 2016.

⁵¹ E. Przybył, *Toruń okupacyjny wrzesień 1939–styczeń 1945 w dzienniku malarza i bibliofila*, z rękopisu wydali i opracowali J. Tondel i R. Tondel, Toruń 2019; idem, *Toruń: pierwszy rok w nowej Polsce luty 1945–styczeń 1946 w dzienniku malarza i bibliofila*, z rękopisu wydali i opracowali J. Tondel i R. Tondel, Toruń 2021.

wydana obszerna, bogato ilustrowana publikacja zredagowana, opatrzona wstępem i komentarzami przez Janusza Tondela i Romana Tondela. Są to wspomnienia Wiktora Pawłowskiego, wieloletniego pracownika Biblioteki Uniwersyteckiej UMK, pochodzącego z Wilna. Lektura tej książki pozwala przenieść się w świat imigrantów z Wilna i ich losów w powojennym Toruniu, jak i początków naszego Uniwersytetu⁵².

Nakładem Wydawnictwa Towarzystwa Miłośników Torunia pojawiły się bardzo interesujące publikacje związane z rocznicami i organizowanymi konferencjami. Wspomnieć tu należy monografię zbiorową o Henryku Strobandzie współwydaną przez ToMiTo i Wydawnictwo Adam Marszałek, której redakcją naukową zajął się Krzysztof Mikulski. Powstała ona w związku z obchodami w 2009 r. czterechsetnej rocznicy śmierci Henryka Strobanda starszego⁵³. Oprócz interesujących tekstów kilku autorów „w bogato ilustrowanym wydawnictwie czytelnik znajdzie widoki Torunia z epoki Strobandów, zachowane w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu portrety i epitafia członków rodu, przedstawienia najważniejszych budowli wzniesionych z inicjatywy burmistrza oraz druki miejskich ordynacji i wilkierzy, a także słynnego memoriału dotyczącego fortyfikacji”⁵⁴. Z okazji 150. rocznicy powstania styczniowego nakładem ToMiTo ukazała się książka A. Zakrzewskiej i T. Zakrzewskiego na temat powstania oraz zaangażowania w to wydarzenie mieszkańców Torunia i jego okolic⁵⁵. „Ustalenia przedstawione w książce opierają się nie tylko na kwerendzie archiwalnej, ale też na analizie pamiętników i prasy z okresu powstania styczniowego (m.in. czasopism «Nadwiślanin» i «Thorner Wochenblatt»). Nie zaniechano naturalnie również analizy stanu dotychczasowych badań nad podjętym

⁵² W. Pawłowski. *Z Polski do Polski. Z Wilna do Torunia. Wspomnienia*, red. nauk., wstęp i komentarze J. Tondel, R. Tondel, Toruń 2022.

⁵³ *Henryk Stroband (1548–1609) – burmistrz toruński. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. K. Mikulski, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2010.

⁵⁴ A. Ziembewska, (rec.) *Henryk Stroband (1548–1609) – burmistrz toruński. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Krzysztof Mikulski, Wydawnictwo Adam Marszałek, seria: *Biblioteka ToMiTo*, Toruń 2010, ss. 104, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 261.

⁵⁵ A. Zakrzewska, T. Zakrzewski, *Toruń i jego nadgraniczne okolice wobec powstania styczniowego 1863–1864 (w 150-tą rocznicę)*, Toruń 2014.

zagadnieniem”⁵⁶. Pod redakcją Michała Targowskiego z kolei powstała także praca zbiorowa związana z konferencją poświęconą Fryderykowi Chopinowi. Znajdujemy w niej informacje o jego wizycie w Toruniu latem 1825 r., funkcjonowaniu miasta w tym okresie, ale także różnym formom upamiętniania Chopina w naszym mieście⁵⁷. „Książka składa się ze wstępu, krótkiej edycji źródłowej, czterech obszernych artykułów naukowych oraz kalendarium toruńskich wydarzeń chopinowskich z lat 1825–2015. Całość dopełniają liczne, w tym również kolorowe ilustracje przedstawiające Fryderyka Chopina i jego bliskich oraz widoki XIX-wiecznego Torunia”⁵⁸. W 2016 r. ToMiTo wraz z Wydawnictwem Adam Marszałek wydało pracę zbiorową poświęconą II pokojowi toruńskiemu z 1466 r., w 550. rocznicę tego wydarzenia. W publikacji historycy nie tylko podsumowali dotychczasową wiedzę na ten temat, lecz także zawarli w niej nowe ustalenia dotyczące wydarzeń 1566 r. i pamięci o nich⁵⁹. Na 500-lecie reformacji powstało cenne opracowanie omawiające dzieje różnych wyznań chrześcijańskich i religii w naszym mieście oraz funkcjonowanie tych społeczności w jednej przestrzeni miejskiej przez pokolenia⁶⁰. Z okazji 100. rocznicy powrotu Torunia do wolnej Polski została wydana pozycja omawiająca polonizację toruńskich ulic. Przedstawiono w niej także patronów niektórych z nich: ulicy Balonowej, Fałata, PCK. Publikacja zawiera też propozycję uczczenia bohaterów Niepodległej nadaniem ich imienia ulicom w Toruniu: Ludwika Makowskiego i Leona Szymańskiego⁶¹. Monografia jest bogato ilustrowana. Na tę okazję ToMiTo wraz z Wydawnictwem Młotkowski

⁵⁶ W. Duży, (rec.) *Anna Zakrzewska, Tadeusz Zakrzewski, Toruń i jego nadgraniczne okolice wobec powstania styczniowego 1863–1864 (w 150-tą rocznicę), Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2014, ss. 94, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 335.*

⁵⁷ *Fryderyk Chopin w Toruniu*, red. M. Targowski, Toruń 2015.

⁵⁸ W. Duży, (rec.) *Fryderyk Chopin w Toruniu*, red. M. Targowski, Toruń 2015, *Wydawca: Towarzystwo Miłośników Torunia, ss. 91, ISBN: 978-83-927-097-3-2, „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 353.*

⁵⁹ *Toruń miastem pokoju. II pokój toruński*, red. P. Oliński, W. Rozykowski, Toruń 2016.

⁶⁰ *Toruń miasto wielu wyznań*, red. J. Kłaczek, P. Oliński, W. Rozykowski, Toruń 2017.

⁶¹ K. Tomkowiak, *Niepodległa. Patroni ulic, skwerów, placów i rond w Toruniu*, Toruń 2020.

wydało także faksymile pierwszego zeszytu czasopisma „Straż nad Wisłą” wydanego w marcu 1920 r. w Toruniu przez Wydział Kulturalno-Oświatowy Dowództwa Frontu Pomorskiego. Czasopismo to znajduje się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jak czytamy we wprowadzeniu: „Ta unikatowa publikacja została przygotowana przez literatów, dziennikarzy i fotografów, którzy towarzyszyli wojskom generała Hallera w czasie przejmowania z rąk niemieckich władzy nad Toruniem w dniu 18 stycznia 1920 r. Zamieszczono w niej relacje i fotografie dokumentujące ten przełomowy moment, a także utwory poetyckie i teksty literackie podkreślające jego historyczną rolę związaną z powrotem Polski na odzyskane Pomorze”⁶². W związku z 250. rocznicą urodzin Samuela Bogumiła Lindego została zorganizowana wystawa oraz sesja popularnonaukowa poświęcona temu wybitnemu torunianinowi. Została także wydana publikacja opisująca jego życie i dokonania⁶³. W 2022 r. ukazała się książka, której bohaterem był Jacob Heinrich Zerneck, toruński historyk, autor obszernej „Kroniki toruńskiej” oraz dzieł poświęconych zarazom i oblężeniom nawiedzającym Toruń w dawnych wiekach. Wydanie tejże pozycji miało związek z przypadającą na ten rok 350. rocznicą urodzin Jacoba Zernecka i sesją popularnonaukową, która została zorganizowana przez Towarzystwo Miłośników Torunia i Książnicę Kopernikańską w Toruniu. Towarzyszyła temu także ekspozycja najcenniejszych starodruków związanych z tym zasłużonym historykiem⁶⁴.

W ramach serii „Biblioteka ToMiTo” ukazywały się często publikacje młodych naukowców, które zostały nagrodzone w corocznie organizowanym od 1987 r. Konkursie na prace magisterskie i dyplomowe o tematyce toruńskiej. Publikowano tu także ciekawe prace doświadczonych badaczy Torunia. Książki z tej serii współwydawane były przez ToMiTo oraz Wydawnictwo Adam Marszałek. Spośród tych publikacji zostały wydane niezwykle ciekawe pozycje dotyczące okresu

⁶² *Księga pamiątkowa stulecia powrotu Torunia do Wolnej Polski 1920–2020*, red. nauk. M. Targowski, autorzy tekstów: Tomasz Krzemiński, Aneta Niewęglowska, Michał Targowski, Toruń 2019.

⁶³ M. Targowski, *Samuel Bogumił Linde. Wybitny torunianin*, Toruń 2021.

⁶⁴ M. Targowski, *Jacob Heinrich Zerneck wybitny torunianin*, Toruń 2022.

średniowiecza i odrodzenia. W 2008 r. ukazała się praca Janusza Tandeckiego omawiająca dzieje Torunia i Prus w tym okresie historycznym⁶⁵. „Prezentowana książka składa się z 13 rozdziałów oraz wykazu ważniejszych źródeł i wykorzystanej literatury [...] Zarysowane pola tematyczne są efektem wieloletnich zainteresowań badawczych autora, które znajdowały swój wyraz w publikacjach monograficznych, jak i licznych artykułach”⁶⁶. W 2009 r. ukazała się publikacja Renaty Skowrońskiej na temat Konrada Theudenkusa, urzędnika i polityka toruńskiego⁶⁷. „Autorka zgromadziła bogaty materiał źródłowy i następnie przeprowadziła analizę z wykorzystaniem metody prozopograficznej. W ten sposób poszerzona została nasza wiedza nie tylko na temat Konrada Theudenkusa czy Torunia w XV w., lecz również elit pruskich w okresie przewartościowania poglądów państwowych. Wraz z omawianą książką uzyskaliśmy cenne studium pokazujące kulisy zjednoczenia Pomorza z Polską w 1466 roku”⁶⁸. Wspomnieć też należy pozycję Krzysztofa Mastykarza na temat czasu wolnego i rozrywki w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicach⁶⁹. „Analiza porównawcza sytuacji w ośrodkach miejskich o różnym charakterze, od zaliczających się do wielkich miast pruskich – Starego Miasta Torunia i Chełmna – po posiadające zróżnicowany potencjał małe miasta, jak Grudziądz i Brodnica, pozwolić ma na wskazanie różnic i podobieństw w obrębie badanego zjawiska. Zamierzeniem autora jest uchwycenie momentu przełomowego i ukazanie zmian, jakie zaszły w formie spędzania czasu wolnego i rozrywki w badanych

⁶⁵ J. Tandecki, *Szkice z dziejów Torunia i Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2008.

⁶⁶ P. Oliński, (rec.) Janusz Tandecki, *Szkice z dziejów Torunia i Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, seria: *Biblioteka ToMiTo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 276, „Rocznik Toruński”, t. 36, 2009, s. 301.

⁶⁷ R. Skowrońska, *Konrad Theudenkus urzędnik i polityk toruński. Życie i działalność (początek XV wieku – 1471 rok)*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2009.

⁶⁸ K. Kopiński, (rec.) Renata Skowrońska, *Konrad Theudenkus urzędnik i polityk toruński. Życie i działalność (początek XV wieku – 1471 rok)*, seria: *Biblioteka ToMiTo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 118, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 285.

⁶⁹ K. Mastykarz, *Czas wolny i rozrywka w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicach w XIV–XVI wieku*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2010.

okresie”⁷⁰. W serii „Biblioteka ToMiTo” ukazała się także praca Żanety Bonczkowskiej poświęcona mennicy toruńskiej w XIV–XV w. Autorka przedstawiła w niej ustalenia dotyczące lokalizacji mennicy i czasu jej funkcjonowania, działalności i personelu mennicy, a także zajęła się polityką monetarną zakonu krzyżackiego⁷¹. W 2012 r. w ramach powyższej serii Marcin Sumowski opublikował pracę na temat duchownych diecezjalnych w średniowiecznym Toruniu⁷². „To właśnie wybór metody prozopograficznej połączony ze skrupulatną analizą materiału źródłowego i gruntownym zapoznaniem się z dorobkiem historiografii w omawianej dziedzinie pozwolił na zidentyfikowanie wielu do tej pory anonimowych duchownych, ustalenie ich związków i roli, jaką odgrywali w średniowiecznym Toruniu”⁷³. W 2014 r. Justyna Zamrzycka na łamach omawianej serii omówiła historię i działalność introligatorów toruńskich od XV do XVI/XVII w.⁷⁴

W serii „Biblioteka ToMiTo” były publikowane prace dotyczące historii XX-wiecznego Torunia. Piotr Birecki jest autorem monografii omawiającej sztukę w Toruniu w okresie okupacji hitlerowskiej⁷⁵. „Książka stanowi bardzo cenne uzupełnienie wiedzy na temat dziejów Grodu Kopernika w czasie II wojny światowej. Wnikliwe przemyślenia przeplatają się z ciekawymi i dobrze dobranymi uwagami dotyczącymi sytuacji Torunia w latach 1939–1945, co stanowi istotny element tej publikacji. [...] warto przytoczyć ostatnie słowa z książki: «Miało, choć miało być na zawsze niemieckie, kolejny raz stało się polskie.

⁷⁰ C. Kardasz, (rec.) Krzysztof Mastykarz, *Czas wolny i rozrywka w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicy w XIV–XVI wieku, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010*, ss. 296, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 246.

⁷¹ Ż. Bonczkowska, *Mennica toruńska od drugiej połowy XIV wieku do 1454 roku. Lokalizacja–Personel–Funkcjonowanie*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2011.

⁷² M. Sumowski, *Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2012.

⁷³ J. Michalska, (rec.) M. Sumowski, *Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*, seria: *Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo: Adam Marszałek, Toruń 2012*, ss. 301, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 280.

⁷⁴ J. Zamrzycka, *Introligatorzy toruńscy od XV do XVI/XVII wieku. Typologia cech warsztatowych*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2014.

⁷⁵ P. Birecki, *Sztuka w Toruniu w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2011.

I tak niech już pozostanie»⁷⁶. Witold Konopka opisał pobyty prymasa Stefana Wyszyńskiego w Toruniu⁷⁷. „Podstawa źródłowa pracy zasługuje na uznanie. Autor skorzystał z zasobów archiwów kościelnych w Pelplinie i Warszawie, z archiwów państwowych w Toruniu, Bydgoszczy i Warszawie oraz Instytutu Pamięci Narodowej. Wykorzystano także zbiory niewielkich archiwów różnych instytucji kościelnych, a także prywatne. Szeroka kwerenda dała dobrą podstawę do opisanie wizyt prymasa w Toruniu, chociaż do niektórych z nich nie odnaleziono bogatszych informacji”⁷⁸.

W serii „Biblioteka ToMiTo” ukazywały się także ciekawe pozycje dotyczące życia społecznego, gospodarczego i religijnego Torunia. Wspomnieć tu należy publikację Katarzyny Pękackiej-Falkowskiej poświęconą profilaktyce przeciwdżumowej w nowożytnym Toruniu⁷⁹. „Autorka w swej rozprawie zaprezentowała wyczerpująco działania przeciwepidemiczne władz miejskich, organizację toruńskich służb sanitarnych, a także możliwości terapeutyczne ówczesnych lekarzy i chirurgów oraz podejmowane wysiłki, mające na celu informowanie społeczeństwa o charakterze epidemii i niezbędnych do jej zwalczania działaniach”⁸⁰. Publikacja autorstwa Piotra Kowalskiego, będąca efektem jego pracy magisterskiej, została poświęcona zagadnieniom

⁷⁶ M. Tomaszewski, (rec.) *Piotr Birecki, Sztuka w Toruniu w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 117, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 289.*

⁷⁷ W. Konopka, *Pobyty prymasa Stefana Wyszyńskiego w Toruniu. Z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce po II wojnie światowej, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2012.*

⁷⁸ M. Golon, (rec.) *W. Konopka, Pobyty prymasa Stefana Wyszyńskiego w Toruniu. Z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce po II wojnie światowej, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, ss. 220, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 288–289.*

⁷⁹ K. Pękacka-Falkowska, *Profilaktyka przeciwdżumowa w nowożytnym Toruniu na przykładzie działań administracyjnych i leczenia, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2009.*

⁸⁰ A. Szarszewski, (rec.) *Katarzyna Pękacka-Falkowska, Profilaktyka przeciwdżumowa w nowożytnym Toruniu na przykładzie działań administracyjnych i leczenia, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 216, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 275.*

socjotopograficznym Rynku Staromiejskiego w Toruniu⁸¹. „Autor w swej pracy nie tylko zebrał bardzo bogaty materiał dotyczący ludności zamieszkującej Stary Rynek, ale również dokonał wnikliwej analizy i wyciągnął wnioski. Pokazał tę społeczność w okresie XIX w., który jawi się tutaj jako czas ważnych przemian społeczno-gospodarczych i mentalnościowych, którym podlegają nie tylko wielkie narody, ale które w dosłowny sposób wpływają na życie każdego człowieka”⁸².

Kolejną poruszającą tego typu tematykę pozycją jest świetnie udokumentowana źródłowo publikacja Aleksandry Kortas, w której opisuje toruńskie restauracje i wyszynki, oberże, gospody, hotele, kawiarnie i cukiernie, lokale taneczne i ogrody restauracyjne funkcjonujące w XIX i na początku XX w.⁸³ „Z całą pewnością za zaletę pracy należy uznać zamieszczenie «Katalogu obiektów noclegowo-gastronomicznych» (s. 188–219). W szerokim zakresie autorce udało się ustalić właścicieli poszczególnych lokali, co niewątpliwie podnosi wartość pracy, która dowodzi, jak ważnym i inspirującym dla historyka XIX stulecia źródłem pozostaje prasa codzienna. Należy również zaznaczyć fakt, że książka jest bogato ilustrowana”⁸⁴. W 2011 r. pojawiła się pozycja autorstwa Michała Pszczółkowskiego omawiająca dzieje architektury toruńskiej w XX w. Możemy w niej znaleźć także szczegółową charakterystykę konkretnych obiektów budowlanych w porządku chronologicznych ich powstania⁸⁵. Na temat ludności żydowskiej mieszkającej w Toruniu pi-

⁸¹ P. Kowalski, *Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2010.

⁸² A. Zielińska, (rec.) Piotr Kowalski, *Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*, seria: *Biblioteka ToMiTo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2010, ss. 181, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 259.

⁸³ A. Kortas, „Befestigte Kneipe”. *Toruńskie lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2010.

⁸⁴ T. Chrzanowski, (rec.) Aleksandra Kortas, „Befestigte Kneipe”. *Toruńskie lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy*, seria: *Biblioteka ToMiTo*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 230, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 245.

⁸⁵ M. Pszczółkowski, *Toruńska architektura XX wieku*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2011.

sała z kolei Anna Bieniaszewska⁸⁶. Powstała książka była uwieńczeniem wieloletnich zainteresowań i badań autorki. „W książce opowiedziane zostały losy Żydów toruńskich począwszy od końca XVIII w., kiedy to Toruń w wyniku drugiego rozbioru Polski znalazł się pod zaborem pruskim aż do zakończenia pierwszej wojny światowej. Autorka podejmuje tu problematykę stosunków polsko-żydowskich, a także zagadnienie antysemityzmu w okresie międzywojennym. Szczególnie zafascynowana jest życiem codziennym Izraelitów, ich funkcjonowaniem w organizmie miejskim wraz z innymi nacjami. Zwraca też szczególną uwagę na postaci ważne dla społeczności żydowskiej”⁸⁷. Piotr Birecki opublikował pracę poświęconą dziejom staromiejskiego kościoła ewangelickiego⁸⁸. „Książka składa się z kilku rozdziałów ściśle związanych z tematyką postawioną w tytule. Autor opisuje w niej po kolei takie kwestie jak: Architektura i dzieje kościoła, Budowa plebanii, Budowa wieży, Wnętrze kościoła, Wystrój świątyni jezuickiej pw. Św. Ducha. Oparta została na publikacjach polskich i niemieckich [...] Pomocne okazała się również zasoby Archiwum Państwowego w Toruniu i Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku”⁸⁹.

Z serii „Biblioteka ToMiTo” ukazywały się także prace zbiorowe, które miały charakter syntetyzujący, takie jak pozycja pod redakcją J. Kłaczkowa dotycząca ewangelików w Toruniu od XVI do XX w.⁹⁰ „Omawiany tutaj «zbiór studiów» można potraktować jako swoiste rozpoznanie stanu badań nad dziejami protestantyzmu w Prusach Królewskich/Zachodnich na jednym wybranym przykładzie – miasta Torunia.

⁸⁶ A. Bieniaszewska, *Toruński pejzaż żydowski*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2013.

⁸⁷ A. Zielińska, (rec.) *Anna Bieniaszewska, Toruński pejzaż żydowski, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2013, ss. 244, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 281.*

⁸⁸ P. Birecki, *Z dziejów staromiejskiego kościoła ewangelickiego obecnie kościoła katolickiego pw. Świętego Ducha w Toruniu*, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2013.

⁸⁹ J. Kłaczkow, (rec.) *Piotr Birecki, Z dziejów staromiejskiego kościoła ewangelickiego obecnie kościoła katolickiego pw. Świętego Ducha w Toruniu, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2013, ss. 118, „Rocznik Toruński”, t. 41, 2014, s. 274.*

⁹⁰ *Ewangelicy w Toruniu (XVI–XX w.), Zbiór studiów*, red. J. Kłaczkow, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011.

Lista wcześniejszych prac, zarówno niemieckich jak i polskich, dotyczących tego zagadnienia jest oczywiście długa, a podsumowanie dotychczasowego dorobku w tej dziedzinie znalazło się w odpowiednich fragmentach poszczególnych tomów *Historii Torunia*. Jednak redaktor *Ewangelików w Toruniu* zaproponował również rozszerzenie badań o tematy jeszcze słabo bądź zupełnie nieznanne⁹¹. Wspomnieć też należy, że pozycja ta w 2014 r. została wydana w serii „Bibliotek ToMiTo” także w języku niemieckim⁹². Kolejną pracą zbiorową była publikacja dotycząca zagadnień Nowego Miasta Torunia na przestrzeni dziejów, przygotowana z okazji rocznicy lokacji Nowego Miasta Torunia i z okazji 560. rocznicy połączenia Starego i Nowego Miasta Torunia⁹³. Omówiona została szczegółowo przez Wiesławę Duży na łamach „Rocznika Toruńskiego”⁹⁴.

Wydawnictwem ciągłym Towarzystwa Miłośników Torunia jest „Rocznik Toruński”⁹⁵. Jego wydawanie jest jedną z form praktycznej realizacji zadań statutowych ToMiTo. Periodyk ten jest przygotowywany przez przedstawicieli toruńskiego środowiska kulturalnego i naukowego i spełnia wszelkie kryteria czasopisma naukowego. Pierwszy numer „Rocznika Toruńskiego” został wydany w 1966 r. Wydawcą tego czasopisma było wówczas Państwowe Wydawnictwo Naukowe Oddział

⁹¹ G. Jasiński, (rec.) *Ewangelicy w Toruniu (XVI–XX w.)*, *Zbiór studiów pod redakcją Jarosława Klaczkowa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2011, ss. 502 + XXIV, il., „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 290.

⁹² *Die Evangelischen in Thorn (16–20. Jahrhundert)*. *Studiensammlung inter der redaktion von J. Klaczkow und A. Zielińska*, Reihe: Bibliothek der Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2014.

⁹³ *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozyńkowski, seria: „Biblioteka ToMiTo”, Toruń 2014.

⁹⁴ W. Duży, (rec.) *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. Krzysztof Mikulski, Piotr Oliński, Waldemar Rozyńkowski, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2014, ss. 397, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 337–340.

⁹⁵ Informacje na temat czasopisma „Rocznik Toruński” – ogólna charakterystyka, merytoryczno-techniczne opracowanie elementów kompozycyjnych: zob. praca magisterska Kinga Wiśniewska, „Rocznik Toruński” – publikacja Towarzystwa Miłośników Torunia. *Opracowanie edytorskie*, praca magisterska napisana w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej pod kierunkiem dr Jaromira Durczewskiego, Toruń 1995, maszynopis, Archiwum UMK, sygn. 70946.

w Poznaniu (PWN), a Towarzystwo Miłośników Torunia było faktycznym twórcą „Rocznika Toruńskiego”. Obecnie wydawany jest przez Towarzystwo Miłośników Torunia i publikowany dzięki dotacji Gminy Miasta Toruń oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na jego łamach ukazują się artykuły, materiały, biogramy i wspomnienia poświęcone historii Torunia i osobom związanym z tym miastem. Zapoznać się tam można także z recenzjami książek o Toruniu oraz bibliografią miasta Torunia za dany rok kalendarzowy.

Obecnie czasopismo „Rocznik Toruński” publikowane jest na Akademickiej Platformie Czasopism – <https://apcz.umk.pl/RTOR/index>, gdzie znajdują się wszelkie informacje na temat czasopisma oraz wskazówki i wytyczne edytorskie dla autorów. Tam też publikowane są pełne teksty zamieszczonych w czasopiśmie materiałów w plikach PDF, począwszy od tomu 43 (2016). Należy też wspomnieć, że w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej znajdują się już zdigitalizowane tomy „Rocznika Toruńskiego” od numeru 1 (1966) do 27 (2000).

„Rocznik Toruński” w całym okresie od początku swojego istnienia zmieniał swoich redaktorów naukowych. Przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego tomów 1–3 (za lata 1966–1969) był Bronisław Nadolski. Redaktorem tomu 4. za rok 1970 był Eugeniusz Synak. Tomy od 5. do 9. (za lata 1971–1974) redagował Donald Steyer. Od 1975 r. (tom 10) do 1994 r. (tom 22) redaktorem był Tadeusz Zakrzewski. Bogusław Dybaś był zaś redaktorem od tomu 23. za rok 1996 do tomu 30. za rok 2003. Piotr Oliński był redaktorem od tomu 31. za rok 2004 do tomu 35. za rok 2008. Agnieszka Zielińska jest redaktorem od tomu 36. za rok 2009 do chwili obecnej.

Mimo że „Rocznik Toruński” powinien ukazywać się co roku zdarzały się jednak dłuższe przerwy w jego wydawaniu. Nie ukazał się „Rocznik Toruński” za rok 1968, za to w 1970 r. ukazały się dwa tomy: 5. i 6. W latach 80. ukazały się tylko cztery tomy czasopisma: 15 (1980); 16 (1983); 17 (1986); 18 (1988). Te przesunięcia czasowe i luki w okresie końca komunizmu i początku przemian ustrojowych wynikały z cenzury i interwencji w treść czasopisma. Niektóre materiały były wycofywane i zastępowane innymi. Na opóźnienia w wydawaniu rocznika miała także wpływ ogólna sytuacja ekonomiczna i gospodarcza w tym

okresie, na przykład nie ukazał się z tego względu „Rocznik Toruński” w 1993 i 1995 r.

Komitet redakcyjny „Rocznika Toruńskiego” na początku pierwszego numeru zamieścił kilka słów wstępu, w którym między innymi napisano: „Od czasu niejakiego budziła się myśl powołania tu do życia wydawnictwa, które by zjednoczyło i zespoliło wysiłki badawcze nad rozświetlaniem dziejowych kart miasta tego i jego roli na całym Pomorzu na przestrzeni minionych wieków, które by też ukazywało owe przemiany, jakie się w nim dokonują w naszej dzisiejszej rzeczywistości. Wydawnictwo nasze w profilu swym wychodzi od dzisiejszości, sięga do niedalekiej i dalszej przeszłości dla wydobycia wspanialszych, chwalebniejszych kart z czasów minionych, dla przypomnienia ludzi szczególnie dla miasta zasłużonych i z tym miastem związanych”⁹⁶.

Na przestrzeni lat zmieniał się także układ „Rocznika Toruńskiego”. Przez pewien czas funkcjonował podział na: „Dział rozpraw i opracowań historycznych” oraz „Dział sprawozdawczo-statystyczny”. Wraz z przejściem stanowiska redaktora naczelnego przez Bogusława Dybasia w tomie 23. za rok 1996 został wprowadzony nowy, bardziej szczegółowy podział treści na następujące działy: „Artykuły”, „Źródła i materiały”, „Sylwetki”, „Recenzje i omówienia”, „Kronikę”. W kolejnych tomach następowały zmiany w strukturze treści. Dział „Recenzje i omówienia” zmienił nazwę na „Recenzje i noty”. Dział „Kronika” przemianowano na „Kronika i informacje”. W tomie 28. za rok 2001 po raz pierwszy został zastosowany podział artykułów i materiałów na oddzielne działy: „Artykuły” oraz „Miscellanea”. W dziale „Artykuły” były publikowane teksty problemowe, a w dziale „Miscellanea” ukazywały się najczęściej krótsze teksty, czasem komunikaty, edycje źródeł. Podział ten utrzymany jest do dnia dzisiejszego. Dział „Sylwetki” z czasem zatytułowany został „In memoriam”, a potem „Biogramy”. Dział „Recenzje i omówienia” został podzielony na dwa działy: „Recenzje” oraz „Noty”. Dział „Kronika” został przemianowany na dział „Sprawozdania”. Znajdują się w nim stałe pozycje, takie jak sprawozdania z działalności Towarzystwa Miłośników Torunia za poprzedni rok; sprawozdania z działalności

⁹⁶ *Od Redakcji*, „Rocznik Toruński”, t. 1, 1966, s. 6.

TOWARZYSTWO
MIŁOŚNIKÓW TORUNIA
TORUŃ, róg ul. Kopernika i Św. Ducha 12
Tel. 64-30 R-K: NBP 220-9-930

TORUŃ, DN. 3. XI. 19. 66. r.

L. dz.VIIIf/17/66

Pan/i

dr. Mieczysław Wojciechowski
Kraszewskiego 20/23

Towarzystwo Miłośników Torunia uprzejmie zawiadamia, że w listopadzie ukazał się pierwszy numer "Rocznika Toruńskiego" na którego zawartość składają się następujące prace:

Bronisław Nadolski	"Rozwój kultury w Toruniu .Stan obecny i postulaty".
Jan Czyżewicz	"Działalność PPR w Toruniu w latach 1945-1946"
Jrzy Machowski	"Krótki zarys działalności KPP w Toruniu w okresie międzywojennym"
Mieczysław Wójciewski	"Torun w latach rewolucji listopadowej 1918-1919"
Bohdan Rymaszewski	"Założenia konserwatorskie i przyszłość toruńskiej dzielnicy staro - miejskiej".
Leon Witkowski	"Kultura muzyczna w Toruniu 1945-1960"
Jerzy Kasprzyk	"Współczesne toruńskie wydawnictwa naukowe"
Antonina Bartoszewicz	"Torun w życiu i twórczości Fryderyka Skarbka"
Bronisław Nadolski	"Kartki z dziejów Odrodzenia w Toruniu"
Henryk Baranowski	"Kultura Torunia. Bibliografia za lata 1945 - 1961".
Emma Skobejko	

Informując o powyższym, zwracamy się jednocześnie do Szan. Pana/i z uprzejmą prośbą o współpracę w przygotowaniu następnego numeru "Rocznika" .

Swoje zgłoszenia z podaniem tematu artykułu i przewidywanej objętości prosimy kierować na ręce redaktora wydawnictwa prof. dr.

Bronisława Nadolskiego - Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu , Fosa Staromiejska 3 pok. 26 - .

Zbigniew Sobolewski

Fot. 1. Pismo skierowane do prof. Mieczysława Wojciechowskiego (wówczas doktora) z informacją o wydaniu pierwszego numeru „Rocznika Toruńskiego” i prośbą o współpracę w przygotowaniu następnego numeru

Źródło: Archiwum UMK, Prof. Mieczysław Wojciechowski, S-55, spis 3,teczka nr 2.

Sekcji Krótkofalowców; sprawozdania z konferencji, które odbyły się w Toruniu i dotyczyły toruńskich wydarzeń, obchodów i rocznic. Na końcu „Rocznika Toruńskiego” zamieszczana jest „Bibliografia miasta Torunia” za rok kalendarzowy.

Już w pierwszym numerze zapoczątkowano zamieszczanie bibliografii powstałych prac związanych z Toruniem. Z najważniejszych wymienić należy bibliografie przygotowane przez Henryka Baranowskiego⁹⁷. Ukazywały się też bibliografie prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych napisane na niektórych wydziałach UMK, a związane z tematyką toruńską lub pomorską. Od numeru 25. za rok 1998 ukazywała się natomiast „Bibliografia miasta Torunia” za poprzednie lata przygotowywana przez Urszulę Zaborską, w latach 2012–2017 przez Urszulę Zaborską i Adama Biedrzyckiego, a od roku 2018 przez Adama Biedrzyckiego. Działalność Towarzystwa Miłośników Torunia także była dokumentowana w „Roczniku Toruńskim” na początku dzięki zaangażowaniu Karoli Ciesielskiej⁹⁸. Od tomu 21. za rok 1992 rozpoczęto zamieszczanie sprawozdań z działalności ToMiTo. Jak napisała ówczesna prezes Karola Ciesielska: „Sprawozdaniem tym rozpoczynamy systematyczne drukowanie materiałów z działalności Towarzystwa. Ukazywać się będą co trzy lata w każdym pierwszym tomie «Rocznika» po zakończeniu kadencji Zarządu”⁹⁹. Następnie zaś od tomu 26. za rok 1999 ukazywały się sprawozdania z działalności Towarzystwa autorstwa Cecylii Iwaniszewskiej. Od tomu 45. za rok 2018 do 47. za rok 2020 sprawozdania przygotowała Katarzyna Tomkowiak. Sprawozdania od tomu 48. za rok 2021 przygotowuje Włodzimierz Deczyński.

Na przestrzeni wielu lat wydawania „Rocznika Toruńskiego” publikowano w nim liczne artykuły o tematyce politycznej oraz tematyce

⁹⁷ Między innymi: H. Baranowski, *Bibliografia miasta Torunia: materiały z lat 1972–1974 oraz uzupełnienia z lat poprzednich*, „Rocznik Toruński”, t. 10, 1975, s. 333–361; idem, *Bibliografia miasta Torunia: materiały z lat 1975–1978 wraz z uzupełnieniami z okresu wcześniejszego*, „Rocznik Toruński”, t. 14, 1979, s. 43–86.

⁹⁸ K. Ciesielska, *Dzieje Towarzystwa Miłośników Torunia w latach 1923–1988*, „Rocznik Toruński”, t. 20, 1991, s. 7–66.

⁹⁹ K. Ciesielska, *Działalność Towarzystwa Miłośników Torunia od 24 kwietnia 1987 do 20 września 1990*, „Rocznik Toruński”, t. 21, 1992, s. 47.

wojskowości¹⁰⁰. W czasopiśmie podejmowano tematykę polityczną z okresu średniowiecznego i nowożytnego¹⁰¹, okresu zaborów¹⁰² i pierwszej wojny światowej¹⁰³. Chętnie opisywany był też okres międzywojenny¹⁰⁴. Znajdziemy tam prace dotyczące drugiej wojny światowej¹⁰⁵. Często publikowano też artykuły z dziedziny historii politycznej okresu powojennego¹⁰⁶. Bardzo cenne w „Roczniku Toruńskim” są artykuły i materiały o charakterze genealogicznym, biograficznym i wspomnienia, które dotyczą osób zasłużonych dla Torunia. Niektóre z prac przybliżają nam życie i zajęcia mieszkańców Torunia. Publikowano więc artykuły o najważniejszej dla miasta postaci – Mikołaju Koperniku¹⁰⁷, ale na łamach

¹⁰⁰ R. Kozłowski, *Zapomniany epizod z pobytu Armii Czerwonej w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 25, 1998, s. 101–110; J. Centek, *Garnizon Torunia w latach 1815–1919: organizacja, liczebność*, „Rocznik Toruński”, t. 32, 2005, s. 191–213; A. Smoliński, *Przejście Torunia przez Wojsko Polskie (18–21 stycznia 1920 r.)*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 139–182.

¹⁰¹ M. Biskup, *Król Jan Olbracht i jego związki z Prusami Królewskimi i Toruniem*, „Rocznik Toruński”, t. 28, 2001, s. 9–24; J. Poraziński, *Oblężenie Torunia w 1703 roku: uwagi i refleksje w związku z 300 rocznicą*, „Rocznik Toruński”, t. 30, 2003, s. 65–84; J. Dygdała, *„Nowe” doniesienia o pobycie króla Stanisława Leszczyńskiego na Kujawach i w Toruniu na przełomie 1707/1708 roku*, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 7–24.

¹⁰² J. Wojtowicz, *Toruń pod pruskim panowaniem 1793–1806*, „Rocznik Toruński”, t. 11, 1976, s. 163–180; A. Nieuważny, *Przemarsze wojsk przez Toruń i garnizon toruński w epoce napoleońskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 22, 1994, s. 239–268.

¹⁰³ M. Wojciechowski, *Toruń w latach I wojny światowej 1914–1918*, „Rocznik Toruński”, t. 2, 1967, s. 131–150.

¹⁰⁴ J. Serczyk, *Obraz międzywojennego Torunia*, „Rocznik Toruński”, t. 15, 1980, s. 147–180; Z. Waszkiewicz, *Spółczesność Torunia wobec wyboru i zabójstwa prezydenta Gabriela Narutowicza. Z dziejów walk endecji o władzę*, „Rocznik Toruński”, t. 17, 1986, s. 125–170; M. Niedzielska, *Toruń dziewiętnastowieczny*, „Rocznik Toruński”, t. 24, 1997, s. 9–30.

¹⁰⁵ K. Przybyszewski, *Z działalności hitlerowskiego Sądu Specjalnego (Sondergericht) w Toruniu 1942–1943*, „Rocznik Toruński”, t. 2, 1967, s. 71–86; J. Sziling, *Przyczynki do położenia ludności polskiej Torunia w latach okupacji hitlerowskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 12, 1977, s. 85–94; E. Zawadzka, *Polki toruńskie w konspiracji wojskowej podczas ostatniej wojny*, „Rocznik Toruński”, t. 16, 1983, s. 29–92.

¹⁰⁶ R. Sudziński, *Powstanie i rozwój Polskiej Partii Robotniczej w Toruniu (1945–1948)*, „Rocznik Toruński”, t. 14, 1979, s. 5–29.

¹⁰⁷ M. Biskup, *Mikołaj Kopernik a Toruń*, „Rocznik Toruński”, t. 8, 1973, s. 99–109.

tego czasopisma doceniano także inne osoby związane z Toruniem¹⁰⁸. Niezwykle cenne są też artykuły traktujące o szeroko pojętym życiu społecznym¹⁰⁹ oraz zawodowym¹¹⁰. Dużo miejsca w „Roczniku Toruńskim” poświęcano zagadnieniom kultury i sztuki¹¹¹. Powstawały artykuły poświęcone toruńskim organizacjom¹¹² oraz materiały o toruńskim szkolnictwie i nauce¹¹³. Publikowano prace poświęcone toruńskim archiwaliom i zbiorom bibliotecznym¹¹⁴. Chętnie podejmowano tematykę

¹⁰⁸ J. Dygdała, K. Maliszewski, *Historyk Torunia i Europy. Wspomnienie o profesorze Jerzym Wojtowiczu*, „Rocznik Toruński”, t. 24, 1997, s. 245–252; T. Zakrzewski, *Kształt i oblicze piękna w sztuce książki Zygryda Gardzielewskiego*, „Rocznik Toruński”, t. 29, 2002, s. 9–17; K. Pękacka-Falkowska, *Genealogia toruńskiej rodziny Gieringów: szkic prozopograficzny*, „Rocznik Toruński”, t. 34, 2007, s. 163–205.

¹⁰⁹ A. Radziwiński, *Listy wielkich mistrzów do rady miasta Torunia z I połowy XV wieku. Przyczynek do dziejów i funkcjonowania poczty krzyżackiej*, „Rocznik Toruński”, t. 19, 1990, s. 225–340; K. Mikulski, *Przestrzenny i społeczny rozwój Torunia do końca XVIII wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 25, 1998, s. 19–28; T. Krzemiński, *Prostytucja w międzywojennym Toruniu (szkic zagadnienia)*, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 61–76.

¹¹⁰ J. Tandecki, *Uprawa winorośli i handel winem w średniowieczu w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 13, 1978, s. 199–215; A. Kucharski, *Polacy w toruńskim cechu złotniczym i ich twórczość (w XVIII i początkach XIX wieku)*, „Rocznik Toruński”, t. 36, 2009, s. 39–63; J. Dygdała, *O początkach firmy piernikarskiej Weese, transporcie miodu i nadgorliwych celnikach w 1767 roku*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 233–245.

¹¹¹ M. Arszyński, *Toruń na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO*, „Rocznik Toruński”, t. 26, 1999, s. 9–24; R. Czaja, *Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO a badania nad przeszłością Torunia i Lubeki*, „Rocznik Toruński”, t. 27, 2000, s. 7–16; S. Grochowina, *Niemieckie życie teatralne w Toruniu podczas II wojny światowej*, „Rocznik Toruński”, t. 41, 2014, s. 93–120.

¹¹² J. Serczyk, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu w pierwszym roku po wyzwoleniu*, t. 10, 1975, s. 65–89; T. Zakrzewski, *Dzieje Towarzystwa Śpiechu „Lutnia” w Toruniu pod zaborem pruskim 1898–1920*, „Rocznik Toruński”, t. 10, 1975, s. 169–210.

¹¹³ J. Staszewski, *55 lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, „Rocznik Toruński”, t. 28, 2001, s. 24–35; P. Olstowski, *Szkoły wydziałowe w Toruniu lat Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Toruński”, t. 33, 2006, s. 119–147.

¹¹⁴ K. Ciesielska, *Archiwum toruńskie w latach 1945–1970: krótki rys historyczny*, „Rocznik Toruński”, t. 5, 1971, s. 205–223; S. Salmonowicz, *Toruńskie czasopisma naukowe w XVIII wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 11, 1976, s. 215–227; W. Kwiatkowska, *Zbiory rękopiśmienne toruńskich bibliotek średniowiecznych*, „Rocznik Toruński”, t. 12, 1977, s. 131–144.

religijną i narodowościową dla różnych okresów historycznych¹¹⁵. W czasopiśmie były też publikowane artykuły o tematyce archeologicznej¹¹⁶, artykuły dotyczące rozwoju przestrzennego, infrastruktury i urbanistyki oraz architektury Torunia¹¹⁷. W „Roczniku Toruńskim” znajdujemy także artykuły i materiały dotyczące terenów i miejscowości podtoruńskich historycznie związanych z miastem. Wymienić tu trzeba prace Michała Targowskiego¹¹⁸ czy Mateusza Superczyńskiego¹¹⁹.

Tematyka prac prezentowanych na łamach czasopisma ToMiTo jest bardzo różnorodna. W niniejszym opracowaniu zostały zaprezentowane tylko przykładowe artykuły ze względu na ograniczoną objętość tekstu, jednak lista autorów jest bardzo długa. W ogromnej większości są nimi osoby związane z uniwersytetem i instytucjami kulturalnymi i naukowymi Torunia. Redakcja również chętnie przyjmuje do druku prace młodych badaczy i naukowców. „Rocznik Toruński” skierowany jest do szerokiego grona odbiorców, nie tylko naukowców, lecz także osób, które chciałyby poszerzyć swoją wiedzę o Toruniu i jego okolicach.

¹¹⁵ Z. H. Nowak, *Dzieje toruńskich Żydów w pierwszej połowie XIX wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 18, 1988, s. 111–122; A. Zielińska, *Imiona chrześciane wśród katolików i ewangelików w Toruniu w XIX i początku XX wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 161–194; W. Rozykowski, *Obchody Milenium Chrztu Polski w Toruniu w świetle kroniki parafii św. Józefa*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 247–257.

¹¹⁶ L. Grzeszkiewicz-Kotłowska, *Wstępne wyniki badań archeologicznych prowadzonych w kościele pw. Świętych Janów w Toruniu w latach 1994–1995*, „Rocznik Toruński”, t. 23, 1996, s. 33–54; J. Rychlik, *Nawarstwienia kulturowe po południowej stronie kościoła św. Jakuba w Toruniu w świetle badań archeologiczno-architektonicznych z lat 2008–2015*, „Rocznik Toruński”, t. 45, 2018, s. 165–196.

¹¹⁷ B. Rymaszewski, *Założenia konserwatorskie i przyszłość toruńskiej dzielnicy staromiejskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 1, 1966, s. 131–165; B. Mansfeld, K. Wajda, *Budowa teatru miejskiego w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, 1976, t. 11, s. 143–162; J. Domaśkowski, *Kościół Akademicki św. Ducha w Toruniu. Dzieje, architektura, wyposażenie wnętrza*, „Rocznik Toruński”, t. 21, 1992, s. 173–204; M. Niedzielska, *Nieznane wojenne pomniki Torunia z 1915 roku*, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 57–74; B. Dybaś, *Toruński most przez Wisłę w epoce nowożytnej jako problem badawczy*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 17–52.

¹¹⁸ M. Targowski, *Olędrzy w podtoruńskich posiadłościach biskupów kujawskich – Brzozie i Otłoczynie*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 53–98.

¹¹⁹ M. Superczyński, *Mokre w okresie staropolskim. Źródła do dziejów przedmieścia Torunia*, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 129–152.

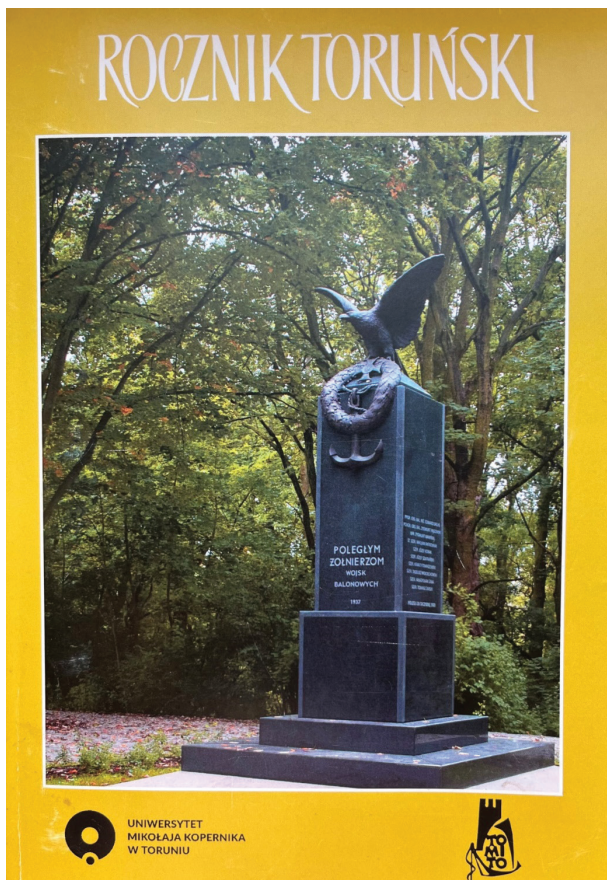
Nie sposób omówić wszystkie artykuły i materiały, które przez te lata pojawiły się na łamach „Rocznika Toruńskiego”. Pewne jest natomiast, że wszystkie są niezwykle cenne i ciekawe, a co najważniejsze opisują i przybliżają życie i przeszłość naszego miasta.

Fot. 2. Obwoluta „Rocznika Toruńskiego” 40 (2013)

Źródło: projekt obwoluty według koncepcji Zygryda Gardzielewskiego przygotował Leszek Kotlewski. Na obwolucie znajdują się okładki „Roczników Toruńskich”, t. 1, t. 10, t. 20 i t. 30.

Wspomnieć też należy, że „Rocznik Toruński” tom 46 (2019) był numerem specjalnym poświęconym w całości odzyskaniu niepodległości przez Toruń. W styczniu 2020 r. była obchodzona 100. rocznica tego wydarzenia i na te obchody został przygotowany numer czasopisma zawierający osiem artykułów poświęconych tej tematyce, które zostały opublikowane w języku polskim i angielskim.

Fot. 3. Obwoluta „Rocznika Toruńskiego” 47 (2020)

Źródło: zdjęcie na obwolutie przedstawia Pomnik Poległych Żołnierzy Wojsk Balonowich w Toruniu odbudowany z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Torunia w 2020 r. Projekt obwoluty według koncepcji Zygryfda Gardzielewskiego przygotowała Alina Dauksza-Wisniewska.

Obwoluty „Rocznika Toruńskiego” zazwyczaj były związane z miejscami, wydarzeniami, przedmiotami i symbolami Torunia. Często nawiązywały także do konkretnych artykułów zawartych w danym tomie. Do jednej z ciekawszych należy obwoluta tomu 40, która składa się z obwolut co dziesiątego tomu, licząc od tomu pierwszego, tj. t. 1, t. 10, t. 20 i t. 30. Obwoluta „Rocznika Toruńskiego” 47 (2020) przedstawia z kolei odsłonięty w sierpniu tegoż roku Pomnik Poległych Żołnierzy Wojsk Balonowych. Przywrócenie Toruniowi pomnika z okresu międzywojennego było inicjatywą Towarzystwa Miłośników Torunia¹²⁰.

Podsumowując, Towarzystwo Miłośników Torunia przez cały okres swojego istnienia było i nadal jest wydawcą lub współwydawcą licznych, cennych publikacji dotyczących Torunia i okolic. Posiada także własne czasopismo, w którym chętnie publikują zarówno doświadczeni, jak i początkujący badacze dziejów naszego miasta. Wydawnictwa ToMiTo od lat wzbogacają półki biblioteczne, księgarskie, ale także domowe biblioteczki znawców i miłośników Torunia, mieszkańców naszego miasta, ale i turystów, którzy – zauroczeni pobylem w Toruniu – chcą dowiedzieć się czegoś więcej o grodzie Kopernika.

Bibliografia

460 lat Podgórza 1555–2015, red. K. Mikulski, Toruń 2017.

Arszyński M., *Toruń na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO*, „Rocznik Toruński”, t. 26, 1999, s. 9–24.

Baranowski H., *Bibliografia miasta Torunia: materiały z lat 1972–1974 oraz uzupełnienia z lat poprzednich*, „Rocznik Toruński”, t. 10, 1975, s. 333–361.

Baranowski H., *Bibliografia miasta Torunia: materiały z lat 1975–1978 wraz z uzupełnieniami z okresu wcześniejszego*, „Rocznik Toruński”, t. 14, 1979, s. 43–86.

Bieniaszewska A., *Toruński pejzaż żydowski*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2013.

¹²⁰ M. Targowski, *Odbudowa Pomnika Poległych Żołnierzy Wojsk Balonowych w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 7–16.

- Birecki P., (rec.) *Bartosz Drzewiecki, Katarzyna Pękacka-Falkowska, Historia parku miejskiego w Toruniu (1817/1818–1939)*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2012, ss. 260, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 290–291.
- Birecki P., *Sztuka w Toruniu w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011.
- Birecki P., *Z dziejów staromiejskiego kościoła ewangelickiego obecnie kościoła katolickiego pw. Świętego Ducha w Toruniu*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2013.
- Biskup M., *Król Jan Olbracht i jego związki z Prusami Królewskimi i Toruniem*, „Rocznik Toruński”, t. 28, 2001, s. 9–24.
- Biskup M., *Mikołaj Kopernik a Toruń*, „Rocznik Toruński”, t. 8, 1973, s. 99–109.
- Bonczkowska Ż., *Mennica toruńska od drugiej połowy XIV wieku do 1454 roku. Lokalizacja–Personel–Funkcjonowanie*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011.
- Bożejewicz A., „*Wierność i stałość w ogniu wypróbowana...*” *Oblężenia Torunia w XVII i XVIII wieku*, ilustracje i plany M. Sobiech, Toruń 2019.
- Buczyński E., *II pokój toruński (1466–1966)*, Toruń 1966.
- Centek J., *Garnizon Torunia w latach 1815–1919: organizacja, liczebność*, „Rocznik Toruński”, t. 32, 2005, s. 191–213
- Chrzanowski T., (rec.) *Aleksandra Kortas, „Befestigte Kneipe”. Toruńskie lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 230, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 243–246.
- Ciesielska K., *Archiwum toruńskie w latach 1945–1970: krótki rys historyczny*, „Rocznik Toruński”, t. 5, 1971, s. 205–223.
- Ciesielska K., *Działalność Towarzystwa Miłośników Torunia od 24 kwietnia 1987 do 20 września 1990*, „Rocznik Toruński”, t. 21, 1992, s. 35–47.
- Ciesielska K., *Dzieje Towarzystwa Miłośników Torunia w latach 1923–1988*, „Rocznik Toruński”, t. 20, 1991, s. 7–66.
- Ciesielska K., *Herb, pieczęcie i barwy Torunia*, Biblioteczka Toruńskiego Towarzystwa Kultury, Toruń 1998.
- Ciesielska K., *Przywileje lokacyjne Torunia*, Toruń 2008.
- Ciesielska K., *Towarzystwo Miłośników Torunia. 75 lat pracy dla miasta*, Toruń 1998.
- Ciesielska K., Zakrzewski T., *450 lat toruńskiego Podgórze 1555–2005*, Toruń 2005.

- Cmentarz garnizonowy w Toruniu*, red. M. Niedzielska, Toruń 2007.
- Cmentarz św. Jakuba i inne cmentarze nowomiejskie*, red. K. Mikulski, Toruń 2010.
- Cmentarz św. Jerzego*, red. B. Dybaś, Toruń 2006.
- Czaja R., *Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO a badania nad przeszłością Torunia i Lubeki*, „Rocznik Toruński”, t. 27, 2000, s. 7–16.
- Deczyński W.I., *Nazewnictwo ulic miasta Torunia w latach 1920–1939*, Toruń 2022.
- Die Evangelischen in Thorn (16–20. Jahrhundert). Studiensammlung inter der redaktion von J. Klaczkow und A. Zielińska*, Reihe: Bibliothek der Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2014.
- Domasłowski J., *Kościół Akademicki św. Ducha w Toruniu. Dzieje, architektura, wyposażenie wnętrza*, „Rocznik Toruński”, t. 21, 1992, s. 173–204.
- Drzewiecki B., Pękacka-Falkowska K., *Historia Parku Miejskiego (1817/1818–1939)*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2012.
- Duży W., *Anna Zakrzewska, Tadeusz Zakrzewski, Toruń i jego nadgraniczne okolice wobec powstania styczniowego 1863–1864 (w 150-tą rocznicę), Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2014*, ss. 94, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 335–337.
- Duży W., (rec.) *Fryderyk Chopin w Toruniu*, red. M. Targowski, Toruń 2015, Wydawca: Towarzystwo Miłośników Torunia, ss. 91, „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 353.
- Duży W., (rec.) *Krzysztof Mikulski, Tarcze herbowe z Kościoła Mariackiego w Toruniu*, seria: *Szlachta i ziemiaństwo na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015, Wydawnictwo DIG, ss. 252, „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 349–350.
- Duży W., (rec.) *Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. Krzysztof Mikulski, Piotr Oliński, Waldemar Rozynkowski, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2014, ss. 397, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 337–340.
- Dybaś B., Walczak K., *Toruńska przeprawa i mosty na Wiśle*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 2, Toruń 1989.
- Dybaś B., *Toruński most przez Wisłę w epoce nowożytnej jako problem badawczy*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 17–52.
- Dygdała J., (rec.) *Teresa Tylicka, Jacek Tylicki, Thorunensia i inne rysunki z XVIII-wiecznej kolekcji pastora Jana Jakuba Haselaua*, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2016, ss. 259, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 341–344.

- Dydała J., „*Nowe*” doniesienia o pobycie króla Stanisława Leszczyńskiego na Kujawach i w Toruniu na przełomie 1707/1708 roku, „*Rocznik Toruński*”, t. 42, 2015, s. 7–24.
- Dydała J., Maliszewski K., *Historyk Torunia i Europy. Wspomnienie o profesorze Jerzym Wojtowiczu*, „*Rocznik Toruński*”, t. 24, 1997, s. 245–252.
- Dydała J., *O początkach firmy piernikarskiej Weese, transporcie miodu i nadgorliwych celnikach w 1767 roku*, „*Rocznik Toruński*”, t. 47, 2020, s. 233–245.
- Ewangelicy w Toruniu (XVI–XX w.)*, Zbiór studiów, red. J. Kłaczkowa, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011.
- Fryderyk Chopin w Toruniu*, red. M. Targowski, Toruń 2015.
- Gąsiorowski E., *Średniowieczne obwarowania Torunia*, Toruń 2007.
- Golon M., (rec.) *W. Konopka, Pobyty prymasa Stefana Wyszyńskiego w Toruniu. Z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce po II wojnie światowej*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, ss. 220, „*Rocznik Toruński*”, t. 40, 2013, s. 285–289.
- Grochowina S., *Niemieckie życie teatralne w Toruniu podczas II wojny światowej*, „*Rocznik Toruński*”, t. 41, 2014, s. 93–120.
- Grzeszkiewicz-Kotlewska L., *Wstępne wyniki badań archeologicznych prowadzonych w kościele pw. Świętych Janów w Toruniu w latach 1994–1995*, „*Rocznik Toruński*”, t. 23, 1996, s. 33–54.
- Henryk Stroband (1548–1609) – burmistrz toruński. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. K. Mikulski, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010.
- Iwaniszewska C., *Mikołaj Kopernik Toruńczyk*, Toruń 1972 (folder).
- Iwaniszewska C., *Obserwatorium Astronomiczne UMK*, „*Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia*”, nr 3, Toruń 1989.
- Jasiński G., (rec.) *Ewangelicy w Toruniu (XVI–XX w.)*, Zbiór studiów pod redakcją Jarosława Kłaczkowa, Wydawnictwo Adam Marszałek, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011, ss. 502 + XXIV, il., „*Rocznik Toruński*”, t. 39, 2012, s. 290.
- Jędrzyński Z., *Było jak było. O młodości, redagowaniu „Nowości”, „Gazety Pomorskiej”, polityce i przyjaźni*, Toruń 2015.
- Jędrzyński Z., *Karteczki własnego wyrobu. Listy Wisławy Szymborskiej do Tadeusza Zakrzewskiego w Toruniu*, Toruń 2012.
- Kardasz C., (rec.) *Krzysztof Mastykarz, Czas wolny i rozrywka w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicy w XIV–XVI wieku*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010, ss. 296, „*Rocznik Toruński*”, t. 38, 2011, s. 246–252.

- Kłaczkow J., (rec.) *Piotr Birecki, Z dziejów staromiejskiego kościoła ewangelickiego obecnie kościoła katolickiego pw. Świętego Ducha w Toruniu*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2013, ss. 118, „Rocznik Toruński”, t. 41, 2014, s. 265–276.
- Konopka W., *Pobyty prymasa Stefana Wyszyńskiego w Toruniu. Z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce po II wojnie światowej*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2012.
- Kopiński K., (rec.) *Renata Skowrońska, Konrad Theudenkus urzędnik i polityk toruński. Życie i działalność (początek XV wieku – 1471 rok)*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 118, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 281–285.
- Kortas A., „*Befestigte Kneipe*”. *Toruńskie lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010.
- Kowalski P., *Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010.
- Kozłowski R., *Zapomniany epizod z pobytu Armii Czerwonej w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 25, 1998, s. 101–110.
- Krzemiński T., *Prostytucja w międzywojennym Toruniu (szkic zagadnienia)*, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 61–76.
- Kucharski A., *Polacy w toruńskim cechu złotniczym i ich twórczość (w XVIII i początkach XIX wieku)*, „Rocznik Toruński”, t. 36, 2009, s. 39–63.
- Kwiatkowska W., *Zbiory rękopiśmienne toruńskich bibliotek średniowiecznych*, „Rocznik Toruński”, t. 12, 1977, s. 131–144.
- Łubieńska-Iwaniszewska C., *Wspomnienia o moim uniwersytecie*, Toruń 2014.
- Łyczak B., *Georg Vick – toruński złotnik pierwszej połowy XVIII wieku*, Toruń 2017.
- Mansfeld B., Wajda K., *Budowa teatru miejskiego w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 11, 1976, s. 143–162.
- Mastykarz K., *Czas wolny i rozrywka w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicy w XIV–XVI wieku*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010.
- Michalska J., (rec.) *M. Sumowski, Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo: Adam Marszałek, Toruń 2012, ss. 301, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 279–181.
- Mikulski K., Kopiński K., *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, t. 1, Toruń 2008.
- Mikulski K., Kopiński K., *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, t. 2, Toruń 2015.

- Mikulski K., *Przestrzenny i społeczny rozwój Torunia do końca XVIII wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 25, 1998, s. 19–28.
- Mikulski K., *Tarcze herbowe z Kościoła Mariackiego w Toruniu*, seria: Szlachta i ziemiaństwo na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, Warszawa 2015.
- Mikulski K., *Wstęp*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, t. 1, Toruń 1998, s. 5.
- Niedzielska M., *Cmentarz żydowski*, Toruń 2010.
- Niedzielska M., *Nieznane wojenne pomniki Torunia z 1915 roku*, „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 57–74.
- Niedzielska M., *Toruń dziewiętnastowieczny*, „Rocznik Toruński”, t. 24, 1997, s. 9–30.
- Niedzielski Cz., (rec.) *Zefiryn Jędrzyński, Było jak było. O młodości, redagowaniu „Nowości”, „Gazety Pomorskiej”, polityce i przyjaźni, ToMiTo, Toruń 2015*, ss. 392, il., „Rocznik Toruński”, t. 43, 2016, s. 336–341.
- Nieuważny A., *Przemarsze wojsk przez Toruń i garnizon toruński w epoce napoleońskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 22, 1994, s. 239–268.
- Nowak Z. H., *Dzieje toruńskich Żydów w pierwszej połowie XIX wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 18, 1988, s. 111–122.
- Nowe Miasto Toruń. 750 lat od lokacji*, red. K. Mikulski, P. Oliński, W. Rozynkowski, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2014.
- Od Redakcji*, „Rocznik Toruński”, t. 1, 1966, s. 6.
- Oliński P., (rec.) *Janusz Tandecki, Szkice z dziejów Torunia i Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 276, „Rocznik Toruński”, t. 36, 2009, s. 301–302.
- Olstowski P., *Szkoły wydziałowe w Toruniu lat Drugiej Rzeczypospolitej*, „Rocznik Toruński”, t. 33, 2006, s. 119–147.
- Pawłowski W., *Z Polski do Polski. Z Wilna do Torunia. Wspomnienia*, red. nauk., wstęp i komentarze J. Tondel, R. Tondel, Toruń 2022.
- Pękacka-Falkowska K., *Genealogia toruńskiej rodziny Gieringów: szkic prozopograficzny*, „Rocznik Toruński”, t. 34, 2007, s. 163–205.
- Pękacka-Falkowska K., *Profilaktyka przeciwdziałowa w nowożytnym Toruniu na przykładzie działań administracyjnych i leczenia*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2009.
- Poraziński J., *Oblężenie Torunia w 1703 roku: uwagi i refleksje w związku z 300 rocznicą*, „Rocznik Toruński”, t. 30, 2003, s. 65–84.
- Prarat M., Schaaf U., *Wieża Ratusza Staromiejskiego w Toruniu. Historia budowlana od XIII do XXI wieku w świetle badań architektonicznych*, Toruń 2022.

- Przybył E., *Toruń okupacyjny wrzesień 1939–styczeń 1945 w dzienniku malarza i bibliofila*, z rękopisu wydali i opracowali J. Tondel i R. Tondel, Toruń 2019.
- Przybył E., *Toruń: pierwszy rok w nowej Polsce luty 1945–styczeń 1946 w dzienniku malarza i bibliofila*, z rękopisu wydali i opracowali J. Tondel i R. Tondel, Toruń 2021.
- Przybyłowa J., *Toruń w opisach literackich. Głosy wieków*, „Biblioteczka Rocznika Toruńskiego”, nr 1, Poznań–Toruń 1972.
- Przybyszewski K., *Z działalności hitlerowskiego Sądu Specjalnego (Sondergericht) w Toruniu 1942–1943*, „Rocznik Toruński”, t. 2, 1967, s. 71–86.
- Pszczółkowski M., *Toruńska architektura XX wieku*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2011.
- Radziwiński A., *Listy wielkich mistrzów do rady miasta Torunia z I połowy XV wieku. Przyczynek do dziejów i funkcjonowania poczty krzyżackiej*, „Rocznik Toruński”, t. 19, 1990, s. 225–340.
- Rozynekowski W., *Obchody Milenium Chrztu Polski w Toruniu w świetle kroniki parafii św. Józefa*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 247–257.
- Rychlik J., *Nawarstwienia kulturowe po południowej stronie kościoła św. Jakuba w Toruniu w świetle badań archeologiczno-architektonicznych z lat 2008–2015*, „Rocznik Toruński”, t. 45, 2018, s. 165–196.
- Rymaszewski B., *Założenia konserwatorskie i przyszłość toruńskiej dzielnicy staromiejskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 1, 1966, s. 131–165.
- Salmonowicz S., *Toruńskie czasopisma naukowe w XVIII wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 11, 1976, s. 215–227.
- Serczyk J., *Obraz międzywojennego Torunia*, „Rocznik Toruński”, t. 15, 1980, s. 147–180.
- Serczyk J., *Towarzystwo Naukowe w Toruniu w pierwszym roku po wyzwoleniu*, „Rocznik Toruński”, t. 10, 1975, s. 65–89.
- Skowrońska R., *Konrad Theudenkus urzędnik i polityk toruński. Życie i działalność (początek XV wieku – 1471 rok)*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2009.
- Smoliński A., *Przejęcie Torunia przez Wojsko Polskie (18–21 stycznia 1920r)*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 139–182.
- Staszewski J., *55 lat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, „Rocznik Toruński”, t. 28, 2001, s. 24–35.
- Staśkiewicz M. E., *Bez kolorów i egzaltacji: wspomnienia animatora kultury w Piotrkowie Trybunalskim, na Śląsku i w Toruniu*, Toruń 2016.

- Sudziński R., (rec.) *Ignacy Felicjan Tłoczek, Węzeł gordyjski w Toruniu. Toruń i region Kujaw i Pomorza w publikacjach z lat 1969–1981 w „Gazecie Pomorskiej” i w „Nowościach”. Listy Ignacego F. Tłoczka z lat 1961–1981 do Zefiryna Jędrzyńskiego, wstęp i red. Zefiryn Jędrzyński, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 255, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 285–288.*
- Sudziński R., *Powstanie i rozwój Polskiej Partii Robotniczej w Toruniu (1945–1948)*, „Rocznik Toruński”, t. 14, 1979, s. 5–29.
- Sudziński R., *Stare Miasto w Toruniu. Informator turystyczny, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”*, nr 4, Toruń 1990.
- Sulkowska-Tuszyńska K., *Kościół św. Jakuba w Toruniu. Historia w ziemi zapisana*, Toruń 2022.
- Sumowski M., *Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2012.
- Superczyński M., *Mokre w okresie staropolskim. Źródła do dziejów przedmieścia Torunia*, „Rocznik Toruński”, t. 40, 2013, s. 129–152.
- Supruniuk A., (rec.) *Cecylia Łubieńska-Iwaniszewska, Wspomnienia o moim uniwersytecie*, Wydawnictwo ToMiTo, Toruń 2014, ss. 261, il., „Rocznik Toruński”, t. 42, 2015, s. 314–315.
- Szarszewski A., (rec.) *Katarzyna Pękacka-Falkowska, Profilaktyka przeciwdżumowa w nowożytnym Toruniu na przykładzie działań administracyjnych i leczenia*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ss. 216, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 275–280.
- Sziling J., *Przyczynek do położenia ludności polskiej Torunia w latach okupacji hitlerowskiej*, „Rocznik Toruński”, t. 12, 1977, s. 85–94.
- Tandecki J., *Szkice z dziejów Torunia i Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2008.
- Tandecki J., *Uprawa winorośli i handel winem w średniowieczu w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 13, 1978, s. 199–215.
- Targowski M., *Jacob Heinrich Zerneck wybitny torunianin*, Toruń 2022.
- Targowski M., *Odbudowa Pomnika Poległych Żołnierzy Wojsk Balonowych w Toruniu*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 7–16.
- Targowski M., *Olędrzy z Wielkiej Nieszawki i okolic. Studium z dziejów osadnictwa olenderskiego w starostwie Dybowskim w XVII–XVIII wieku*, Toruń 2020.
- Targowski M., *Olędrzy w podtoruńskich posiadłościach biskupów kujawskich – Brzozie i Otłoczynie*, „Rocznik Toruński”, t. 47, 2020, s. 53–98.
- Targowski M., *Samuel Bogumił Linde. Wybitny torunianin*, Toruń 2021.

- Tematyka dziecięca w medalierstwie. Wystawa z okazji Międzynarodowego Roku dziecka* (katalog wystawy) Toruń 1979.
- Łłoczek I. F., *Węzeł gordyjski w Toruniu. Toruń i region Kujaw i Pomorza w publikacjach z lat 1969–1981 w „Gazecie Pomorskiej” i w „Nowościach”. Listy Ignacego F. Łłoczka z lat 1961–1981 do Zefiryna Jędrzyńskiego*, wstęp i red. Z. Jędrzyński, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2009.
- Tomaszewska W., *Toruń w drzeworycie*, seria: Teka Towarzystwa Miłośników Torunia, Toruń 1961.
- Tomaszewski M., (rec.) *Piotr Birecki, Sztuka w Toruniu w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 117, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2021, s. 287–289.
- Tomkowiak K., *Biblioteki w Toruniu i Podgórzu w latach 1920–1939*, Toruń 2019.
- Tomkowiak K., *Niepodległa. Patroni ulic, skwerów, placów i rond w Toruniu*, Toruń 2020.
- Toruń – folder o Toruniu*, red. T. Zakrzewski, Toruń 1993.
- Toruń jako ośrodek wymiaru sprawiedliwości w przeszłości i współcześnie, Materiały z konferencji naukowej 24.05.1999*, red. T. Zakrzewski, Toruń 2000.
- Toruń miastem pokoju. II pokój toruński*, red. P. Oliński, W. Rozynekowski, Toruń 2016.
- Toruń miasto wielu wyznań*, red. J. Kłaczek, P. Oliński, W. Rozynekowski, Toruń 2017.
- Toruń*, Towarzystwa Miłośników Torunia, Toruń 1962.
- Toruń. Informator*, PMRN, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 1962.
- Tujakowski A., *50 lat sceny toruńskiej*, Toruń 1970.
- Tylicka T., Tylicki J., *Thorunensia i inne rysunki z XVIII-wiecznej kolekcji pastora Jana Jakuba Haselaua*, Toruń 2016.
- Waszkiewicz Z., *Spółczeństwo Torunia wobec wyboru i zabójstwa prezydenta Gabriela Narutowicza. Z dziejów walk endecji o władzę*, „Rocznik Toruński”, t. 17, 1986, s. 125–170.
- Wiatrak koźlak w Chrośnie z końca lat 60. XVIII w. Jego dzieje i problematyka konserwatorska*, red. M. Prarat, Toruń 2022.
- Wojciechowski M., *Toruń w latach I wojny światowej 1914–1918*, „Rocznik Toruński”, t. 2, 1967, s. 131–150.
- Wojtowicz J., *Toruń pod pruskim panowaniem 1793–1806*, „Rocznik Toruński”, t. 11, 1976, s. 163–180.

- Zakrzewska A., Zakrzewski T., *Toruń i jego nadgraniczne okolice wobec powstania styczniowego 1863–1864 (w 150-tą rocznicę)*, Toruń 2014.
- Zakrzewski T., *Dzieje Towarzystwa Śpiechu „Lutnia” w Toruniu pod zaborem pruskim 1898–1920*, „Rocznik Toruński”, t. 10, 1975, s. 169–210.
- Zakrzewski T., *Flisak Toruński: projekty, realizacja, historia studzienki – pomnika*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Torunia”, nr 1, Toruń 1989.
- Zakrzewski T., *Kształt i oblicze piękna w sztuce książki Zygfrieda Gardzielewskiego*, „Rocznik Toruński”, t. 29, 2002, s. 9–17.
- Zakrzewski T., *Polskie instytucje i organizacje w Toruniu pod zaborem pruskim (1815–1894)*, słowo wstępne, opracowanie tekstu i indeks: J. Kłaczkow, J. Milz-Kłaczkow, Toruń 2020.
- Zakrzewski T., *Wśród dokumentów życia społecznego i kulturalnego. Polska pocztówka patriotyczna do roku 1939. Katalog wystawy zbioru tematycznego*, Toruń 2001.
- Zamek Dybowski. *Archeologia, historia, przyszłość. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej 10 września 1999 roku w Toruniu z okazji Dni Dziedzictwa Europejskiego*, red. L. Grzeszkiewicz-Kotlewska, L. Kotlewski, T. Zakrzewski, Toruń 1999.
- Zamrzycka J., *Introligatorzy toruńscy od XV do XVI/XVII wieku. Typologia cech warsztatowych*, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2014.
- Zawadzka E., *Polki toruńskie w konspiracji wojskowej podczas ostatniej wojny*, „Rocznik Toruński”, t. 16, 1983, s. 29–92.
- Zawadzki S. H., *U boku „Ponurego”. Toruńczyk Waldemar Szwiec ps. „Robot” – bohater Kielecczyzny*, Toruń 1992.
- Zielińska A., (rec.) *Anna Bieniaszewska, Toruński pejzaż żydowski*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2013, ss. 244, „Rocznik Toruński”, 40, 2013, s. 281–285.
- Zielińska A., (rec.) *Piotr Kowalski, Rynek Staromiejski w Toruniu i jego mieszkańcy w XIX wieku. Zagadnienia socjotopografii*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Towarzystwo Miłośników Torunia, Toruń 2010, ss. 181, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 256–259.
- Zielińska A., *Imiona chrzestne wśród katolików i ewangelików w Toruniu w XIX i początku XX wieku*, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 161–194.
- Ziemlewska A., (rec.) *Henryk Stroband (1548–1609) – burmistrz toruński. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Krzysztof Mikulski, Wydawnictwo Adam Marszałek, seria: Biblioteka ToMiTo, Toruń 2010, ss. 104, „Rocznik Toruński”, t. 38, 2011, s. 261.